„Het streven van onzen Bond."

REDE

uitgesproken op de 3e Algemeene Vergadering

VAN

„Achawah,"

Bond van Israëlietische Godsdienstonderwijzers
in Nederland,

TE ARNHEM,

OP 18 EN 19 MENACHEM 5656 (28 EN 29 JULI 1896),

DOOR DEN HEER

A. POLAK JZN.

OP LAST DEZER VERGADERING UITGEGEVEN DOOR
HET DAGELIJKSCH BESTUUR.

AMSTERDAM,
VAN CREVELD & Co.
1896.

כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדת והחקים והמשפטים

Dit, voor het geval iemand mocht vragen naar de bedoeling van de wetten van onzen Bond.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

De **rechten,** *zoowel als de* **verplichtingen** *der onderwijzers moeten vastgesteld worden.*

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Vereenigd *optreden, waar onze rechten worden verkort,* **verbetering** *in eigen boezem door studie, door ontwikkeling, door plichtsbesef, door karaktervorming, door onbaatzuchtige plichtsvervulling.*

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Een kalm, onpartijdig onderzoek, verstandige terechtwijzing, weldoordacht, bescheiden en, waar noodig, doortastend optreden, ziethier de middelen tot verbetering.

(Uit de eerste oproeping tot het stichten van een Bond, gericht tot de Isr. godsdienstonderwijzers in Nederland, in Isr. weekbladen van Vrijdag 28 Juli 1893.)

* *
*

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Uwe positie laat te wenschen.

Intellectueel staan wij allen wellicht niet op de hoogte, die onze stand vereischt.

Finantieel gaat menigeen uwer onder zorgen gebukt.

Zoudt gij van uw ambt worden ontzet, gij kunt niet in beroep komen bij hoogere colleges.

In elk geval zijn uwe **rechten** *en* **verplichtingen** *niet aan bepaalde regels gebonden..*

Dat ondermijnt u.

Dat is schadelijk **voor de school, voor u zelve, voor uw veelal talrijk gezin.**

Daardoor verliest uw stand het zoo hoog noodige prestige.

(Uit een tweede oproeping door het voorloopig comité tot oprichting van een Bond, in Isr. weekbladen van Vrijdag 11 Augustus 1893.)

* * *

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Reeds sedert jaren werd de behoefte aan samenwerking op 't gebied van onderwijs gevoeld.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Maatregelen moeten getroffen worden, waardoor een hoogere ontwikkeling van den onderwijzer wordt gewaarborgd, zoodat hij een hoogere en meer zelfstandige positie kan innemen, finantieele verhoudingen moeten beter worden geregeld, in 't kort, er moet een Bond zijn, die dit alles beoogt.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Al kon nu ons aller oproeping in het nummer van 11 Augustus der Israël. weekbladen nog geen afgebakend programma bevatten, toch vertrouw ik, dat tot heden voldoend licht over ons streven is opgegaan, om te verklaren, of men zich bij ons kan aansluiten, ja, dan neen.

Eendracht en vrede onderling en met allen, met wie wij door onzen werkkring in aanraking komen, bevordering van de belangen der school, het streven naar onze verheffing intellectueel, moreel en finantiëel, zietdaar wat onze leuze moet zijn, de basis onzer beraadslagingen.

(Uit de notulen der eerste vergadering van de Comm. van Voorbereiding op Zaterdagavond 12 Augustus 1893, gepubliceerd in Isr. weekbladen van 18 Augustus '93.)

* * *

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Ik mag zeker niet nalaten de redenen te ontwikkelen, die tot vaststelling van de voornaamste punten van art. 2 hebben geleid.

De Bond zoekt dit doel (bevordering van de belangen van ons godsdienstonderwijs en van onze godsdienstonderwijzers) te bereiken:

a/ door het wekken en gaande houden van belangstelling in het onderwijs en het verhoogen van het gezag des onderwijzers;

b/ door het wekken en gaande houden bij den onderwijzer van het besef der noodzakelijkheid, om zich voldoende maatschappelijk en godsdienstig, practisch zoowel als theoretisch, te ontwikkelen, alvorens eene zelfstandige positie in te nemen en ernstige pogingen in die richting zooveel mogelijk te steunen;

c/ door het houden van bijeenkomsten tot behandeling van wetenschappelijke onderwerpen;

e/ door te streven naar een voldoende salarieering van den onderwijzer

etc.

Ge onderscheidt toch allen, naar ik mag verwachten, de middelen, die ten doel hebben 1/ de intellectueele, 2/ de moreele en 3/ de finantieele verheffing van onzen stand. In een kring als de onze behoeft deze onderscheiding geen nadere aanwijzing.

Wanneer ik tot toelichting bij litt. a *mededeel, dat onze bedoeling was het publiek aan te sporen, om belang te stellen in het onderwijs en verder door alle gepaste middelen het gezag des onderwijzers te doen verhoogen door hen, die daarop door voorbeeld of medewerking invloed kunnen uitoefenen, dan acht ge dit toch wel een der eerste middelen tot lotsverbetering.*

Wij voegden er evenwel dadelijk litt. b *aan toe, om op*

den voorgrond te stellen, dat geen lotsverbetering, geen verhooging van het gezag des onderwijzers denkbaar is, als niet van hen zelven het streven uitgaat, zich voldoende practisch zoowel als theoretisch te ontwikkelen, alvorens eene zelfstandige positie in te nemen.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Mijne Heeren, ik vlei mij met de hoop, dat onze pogingen tot verheffing van het intellect des onderwijzers dan zullen slagen, wanneer wij zullen toonen, het ernstig met onze levenstaak te meenen. Wij moeten willen, ons te vormen tot degelijke, welontwikkelde mannen en niet in het onderwijsvak een laatste middel zien, om tot een meer of minder winstgevende betrekking te komen. Men wijde zich aan het onderwijs, in de eerste plaats uit liefde voor de verheven taak, die ons wacht, niet als het twaalfde ambacht, om het dertiende ongeluk mogelijk te maken. Men wachte er zich voor, onvoorbereid, eene zelfstandige positie in te nemen, door niemand terechtgewezen, door niemand voorgelicht. Daarom zoeke men tijdens of na volbrachte studie de gelegenheid, om onder leiding van practisch ervaren schoolmannen, zich voor te bereiden tot een zelfstandigen werkkring.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Wanneer onverhoopt dit *doel van den Bond mocht mislukken, dan zoude ik mij diep geschokt gevoelen in de overtuiging, dat de rechtgeaarde onderwijzer slechts eene opwekking noodig had, om tot hernieuwd leven te ontwaken.*

(Uit de openingsrede, gehouden in de constitueerende vergadering van »Achawah", op Dinsdag 13 Februari 1894.)

* * *

Geachte Vergadering,

Wanneer ooit het streven van eene vereeniging onomwonden is blootgelegd, dan was dit bij ons het geval. Van

den aanvang heeft men medewerking gevraagd tot het oprichten van eenen Bond van Isr. godsdienstonderwijzers, op de grondslagen, neergelegd in art. 2 van onze Statuten. De juist genoemde aanhalingen bewijzen zulks onwederlegbaar. Niemand, die thans lid van „Achawah" is, bleef onkundig van die grondslagen, waaraan door de Constitueerende Vergadering van den Bond het goedkeurend zegel werd gehecht. Ieder onzer is dus verplicht, met opoffering van persoonlijke gevoeligheid mede te werken aan de uitvoering van ons program. Meer in het bijzonder heeft het Dag. Bestuur de taak, van lieverlede de uitvoering voor te bereiden der verschillende maatregelen, die het uitvloeisel zijn onzer reglementen.

Tijdens het bestaan van den Bond dringen zich telkens finantieele aangelegenheden op den voorgrond. Men denke hierbij niet uitsluitend aan de pogingen, in het werk gesteld, om te geraken tot een Pensioen voor bejaarde onderwijzers en eene uitkeering van beteekenis aan hunne eventueele weduwen en weezen. Neen, men denke ook aan de herhaalde pogingen, om onderwijzers zonder deugdelijke argumenten te ontslaan of wel hunne salarissen te verminderen. De Bond is in al de hem bekende gevallen opgetreden. Aan de stalen energie en onverzettelijke wilskracht hierbij aan den dag gelegd, niet minder aan de vriendschappelijke medewerking van belangstellenden in het godsdienstonderwijs, danken wij het dan ook, dat bijna zonder uitzondering minnelijke schikkingen werden tot stand gebracht. Ook voor het vervolg beschikt de Bond over een meer dan voldoend aantal moreele hulpbronnen, om den strijd tegen opwellende willekeur of ongemotiveerden aanval met hoop op zegepraal te durven aanbinden.

Langzamerhand ontstaat nu de legende, dat de Bond uitsluitend finantieele doeleinden nastreeft, in sommige afdeelingen door een wetenschappelijk sausje aan het oog onttrokken. Dat dit geenszins het geval is, zal u zeker reeds

zijn duidelijk geworden uit het verslag van den Alg. Secretaris over den toestand en de werkzaamheden van „Achawah" in het afgeloopen jaar, blijkt bovendien uit onze reglementen, maar is ook bewezen door het onvermoeide streven van het Dag. Bestuur, om vooral littera b. van art. 2 tot haar recht te laten komen.

Nu acht ik 't geen gering voorrecht te mogen getuigen, dat, wat voor drie jaren ons beginsel was, dit is gebleven en nog wel in versterkte mate. Eigenaardig mag het heeten, dat ik, bij ons eerste optreden aangewezen, het standpunt, dat de Bond zou innemen te verduidelijken, thans nu ik op het punt sta mij op den achtergrond te begeven wegens overschatting mijner physieke krachten, opnieuw geroepen word te ontvouwen en aan uw oordeel te onderwerpen de vorderingen, die onze denkbeelden in eigen boezem maakten. Wanneer ik overweeg, dat van den aanvang af het hoofddoel van ons streven bij het oprichten van den Bond was, door vermeerdering van theoretische en practische bekwaamheid des onderwijzers, den stand des onderwijzers te verheffen, dan zal elk onbevooroordeelde het verklaarbaar vinden, hoe teleurgesteld ik werd, te moeten ontwaren, dat, zoodra eenige finantieele kwestie aan de orde kwam, met eenig ontslag werd gedreigd, salarisvermindering in het uitzicht werd gesteld, de rechten van den onderwijzer werden aangetast, oogenblikkelijk alle hoofden bij elkaar worden gestoken, middelen worden beraamd om het dreigend gevaar te bezweren, personen en vereenigingen worden uitgenoodigd onze zaak te verdedigen, de pers wordt ter hulp geroepen om de publieke opinie ten onzen voordeele te bewerken, terwijl bij ernstige pogingen van het Dag. Bestuur, om uitvoering te geven aan onze eerste verplichting: de verbetering van de voorbereiding voor onze gewichtige taak, een verplichting, zoowel door leden als niet-leden gekend en onderschreven, alvorens zij zich aan onze zijde schaarden, ons de wreedste beschuldigingen

treffen, alsof wij eensdeels een zekere categorie van onderwijzers willen benadeelen, anderdeels het gezag ondermijnen. Ja, mijne Heeren, het is zoover gekomen, dat zij, die oreeren over aaneensluiting ter bevordering van godsdienstbelangen, achteruitgang van het Jodendom, intellectueel en moreel, het zwaard tegen ons aangorden, zoodra wij, hun collega's, mannen, die opgaan in de school, opgaan in de practijk, wenken geven ter verbetering van de godsdienstige vorming der jeugd. Zij zien daarin een persoonlijken aanval, een grievende beleediging, een aanmatigend oordeel, een ontaarde plichtsbetrachting. רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם, de verheffing Gods is in hun keel, hun woorden zijn God-, godsdienst-, godsdienstonderwijsverheffend, maar waag het eens naar hun woorden te handelen; dan glinstert een tweesnijdend zwaard in hun hand. En het volgende oogenblik ligt gij ontzield ter aarde.

Aan alle leden van „Achawah", aan allen, die onzen werkkring met meerdere of mindere belangstelling gadeslaan, wil ik dan ook ruiterlijk verklaren, dat successievelijk uitvoering zal worden gegeven aan al de voorschriften van ons reglement. Met denzelfden ijver, waarmede wij het finantieele doel van onzen Bond nastreven, zullen wij ook de intellectueele verheffing van onzen stand ter harte nemen, overtuigd als wij zijn van het innige verband tusschen beiden. Sedert drie jaren worden door ons pogingen in 't werr gesteld, om van lieverlede te geraken tot de intellectueele verheffing van onzen stand. Tot dusverre zonder noemenswaardig succes. Het Dag. Bestuur meent daarom, dat thans de tijd gekomen is, dit punt in een alg. vergadering te bespreken. Wellicht, dat onze denkbeelden door aanhoudende openbare bespreking aan bewijskracht winnen. Langzamerhand zullen zij dan gunstig worden ontvangen bij hen, die door hun intellect geroepen zijn of de roeping gevoelen ons te steunen, terwijl aan den anderen kant, de verschrikkelijk deprimeerende behande-

ling, die het Dagel. Bestuur ondervindt van sommige administratieve autoriteiten, dan toch eindelijk wel eens zal plaats maken voor de gewone beleefdheid, waarmede men ieder fatsoenlijk mensch, laat staan erkende vereenigingen in den regel begroet. Men zal dan niet langer onze adressen met één enkelen regel onbeduidend schrifts beantwoorden; men zal dan niet onze verzoekschriften onder het stof der acten verbergen en later zeggen, dat zij verloren zijn geraakt, zonder daarvan eerder iets mede te deelen, voor wij onze verontwaardigiging hebben geuit, maar ook dan nog verder geen notitie van ons nemen.

In de allereerste plaats wenscht het Alg. Bestuur zijne denkbeelden aan het oordeel dezer vergadering te onderwerpen, wenscht het nogmaals uwe goedkeuring op zijne opvatting omtrent „Het streven van den Bond." Ten einde nu de vergadering geheel au fait te stellen, is mij opgedragen de volgende stellingen bij u in te leiden:

1. De intellectueele en finantieele positie van den godsdienstonderwijzer behoorden hem in staat te stellen, in werkelijkheid het onafhankelijke standpunt in te nemen, hem, als 't ware in de Joodsche samenleving aangewezen.

2. Wegens onvoldoende voorbereiding, leemten in de wetten van ons Kerkgenootschap en het niet stipt naleven der bestaande Verordeningen, kan de godsdienstonderwijzer in de meeste gevallen dit onafhankelijk standpunt niet innemen.

3. Het onderwijs en de onderwijzer zullen tot hun recht komen, indien door samen-

werking van geestelijkheid, wetgevende macht, kerk- en schoolbesturen en onderwijzers noodzakelijke wijzigingen of aanvullingen zullen zijn ingevoerd.

Mijne Heeren. Bij de verdediging dezer stellingen is onfeilbaarheid van het Dagelijksch Bestuur volstrekt uitgesloten. De vrucht van een driejarig gezamentlijk overleg is neergelegd in deze drie stellingen, terwijl, wat betreft de middelen, die straks zullen worden aangegeven ter verbetering in den toestand, wij het wel niet in alle opzichten volkomen eens zullen zijn; daaraan moet dan ook niet het meeste gewicht worden gehecht. Ik wensch deze middelen als een Proeve van verbetering beschouwd te zien, omdat eerst na overleg met de in stelling 3 genoemde autoriteiten, van een definitieve vaststelling dier middelen kan gesproken worden.

Wij zullen dan ook elke in behoorlijken vorm geuite tegenwerping van deze vergadering, als van bevoegden daarbuiten, in ernstige overweging nemen.

Bescherming van den godsdienst onzer vaderen is toch uitsluitend ons doel.

Het wekken van belangstelling in het godsdienstonderwijs en den godsdienstonderwijzer het middel.

STELLING I.

רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך והודעתם לבניך ולבני בניך׃

„Neem u wel in acht en waak zeer over u zelf, opdat gij niet vergeet, de zaken, die uwe oogen hebben gezien, dat zij uw geheel leven niet uit uw hart wijken; maar ook uwe zonen en kleinzonen zult gij ze bekend maken."

In dit vers uit de afdeeling der vorige week, — waarin ons met nadruk wordt verboden indrukken, beschouwingen, toestanden van het oogenblik als maatstaf te nemen voor ons levensideaal, als richtsnoer te beschouwen voor den weg, dien wij moeten gaan, indien zij niet tevens door het licht der eeuwige waarheid, ons op Sinaj verkondigd, worden beschenen en verlicht, worden getoetst en gelouterd — vinden wij een ongezochte vingerwijzing voor de juiste karakteriseering van het godsdienstonderwijs, zooals het is en zooals het zijn moest, van de positie van den godsdienstleeraar, zooals zij in werkelijkheid zich vertoont en zooals men haar gaarne zou denken.

Bij al wat ik nu zeggen ga, zal menigeen de bedenking niet kunnen terughouden, dat de Inleider is een idealist; iemand, die alleen oog heeft voor 't volmaakte en de moeilijkheden der practijk ignoreert of te onbedreven is, zich daarvan behoorlijk rekenschap te geven; of iemand, die nu inderdaad niets voelt voor den kommer en de zorg van zijne collega's; die zich vermeet hun gebreken aan de kaak te stellen en zich zelven in het zonnetje.

Weet evenwel, waarde collega's, dat ik volkomen erken de bezwaren, verbonden aan een onderneming, die het Dag. Bestuur thans begint; ook begrijp ik volkomen, dat er toestanden en verhoudingen bestaan, waaraan het gevaarlijk is te tornen. Maar wat ik niet kan teegeven: dat wij onze indrukken, beschouwingen, toestanden van het oogenblik als maatstaf moeten nemen voor het toekomstig streven van den Bond. De belangen, neen, de toekomst van het Jodendom, in het nauwste verband staande met het godsdienstonderwijs, met de intellectueele, finantieele en onafhankelijke positie van den voorganger der gemeente, worden reeds sedert lang te ernstig ondermijnd en volgens mijne vastgewortelde overtuiging, voor geen gering deel, ten gevolge der bestaande toestanden, waaraan men niet durft tornen. En hoewel ik met de meeste verschooning perso-

nen van zaken zal onderscheiden en zoover als de zon van de aarde, elke bedoeling, om aanmatigend of krenkend op te treden, verre van mij is, mag ik, waar mijn geweten mij tot spreken dringt, niet langer zwijgen. Gods woord: רק השמר לך, Vergeet niet de hoofdzaak, denk er aan, dat het eindresultaat van uw streven moet zijn, het kweeken van alleszins goed onderlegde Joodsche voorgangers, bekwaam om de wetten van Sinaj aan uwe kinderen en kleinkinderen te onderrichten, bekwaam om den strijd aan te binden tegen ongeloof en bijgeloof, bekwaam om de gemeente op waardige wijze te vertegenwoordigen naar buiten, bekwaam eindelijk om ouderen van dagen in de verschillende levensomstandigheden tot raadsman te zijn, dit woord brengt elke zenuw van waarheidszin en oprechtheid, van godsdienstzin en idealisme in beweging en ik z a l spreken, doch niet vergeten de zaken, die mijne oogen hebben gezien.

Een jaar geleden, na afloop der vorige Algemeene Vergadering, wandelde ik in gezelligen kout met één onzer collega's, die voor het eerst eene Algemeene Vergadering bijwoonde, langs de schoone grachten van onze goede Ystad. Sprekende over den gang van zaken bij deze vergadering, (mijn collega, duide 't mij niet ten kwade, dat ik dit onschuldig onderhoud oververtel) zeide hij tot mij: „ik heb een zeer aangenamen indruk ontvangen van onze bijeenkomst, maar mag ik eene opmerking maken?"

„Zeer gaarne," antwoordde ik.

„Het heeft mij ten zeerste verwonderd, dat gij, als leider der vergadering, niet witgedast waart."

Ik schoot in een lach. Ja, wat moest ik daar nu op antwoorden. „Nu," zeide ik naar waarheid, „ik ben uitsluitend onderwijzer, en als zoodanig draagt men in Amsterdam

geen witte das, en ik houd er niet van, mij tegenover collega's, die dat niet weten, anders voor te doen, dan ik werkelijk ben. Mijne vrienden in de hoofdstad zouden mij trouwens niet weinig geplaagd hebben.

Onzen collega had ik niet bevredigd.

Nochthans hield ik, als aartsvader Jakob, de zaak in gedachten; niet, om u heden een metamorphose te vertoonen, in overeenstemming met den wensch van onzen Bondsbroeder, maar om U te wijzen op het ware en ook zeer verklaarbare feit, dat in het oog der groote menigte weinig meer noodig is dan eene, we zullen maar zeggen, geestelijke kleeding, om een werkelijk bevoegde te schijnen. Maar wat erger is: een werkelijk bevoegde is niet meer in tel, bezit in 't oog der groote menigte geen hooger prestige dan de man, die, gekleed in 't zwart, met blanken boezem en hals, hooggehoed en gladgeschoend, met deftigen zwier langs 's Heeren straat wandelt met een ספר onder den arm en de knapste onderwijzers en de eminenste למדנים concurreert in het geven van godsdienstonderwijs, het optreden als Chewraleeraar en רבי bij overlijden en huiselijke feesten. Straks zullen wij dit verschijnsel, waarop onze collega onbewust zoo juist de aandacht vestigde, verklaren, tegelijk met alles, wat wij hier verder zullen observeeren.

Indien een geëxamineerd onderwijzer wordt beroepen bij één der Israëlitische gemeenten in ons land, dan wordt hij in de meeste gevallen niet alleen beoordeeld naar zijn kwaliteit als onderwijzer. Hem wordt toch tevens opgedragen de betrekking van Voorzanger, Sjochet, Secretaris en Boekhouder, Leeraar der verschillende pieuse genootschappen en Predikant. Rabbinale functiën worden hem niet opgedragen, maar hij vervult ze. Wee hem, wanneer hij faalt in het geven van decisiën in de dagelijks voorkomende דיני שבת ויו"ט, אבילות, כשרות, נדה, דיני ומנהגי בית הכנסת. Vooral ziet men gaarne hem de שחיטה toevertrouwd. In den tegenwoordigen tijd,

nu zoo weinig gemeentenaren zich beschikbaar stellen en er zoo weinigen gevonden worden, die het godsdienstig vertrouwen verdienen, ziet men den godsdienstonderwijzer ook gaarne de kerkelijke besnijdenissen verrichten. Voorwaar, geen geringe taak, op de schouders van den Meester geladen. Uithoofde der verschillende heilige functiën, door hem waargenomen, mag men met reden betoogen, dat de Joodsche samenleving den onderwijzer een hoog, onafhankelijk standpunt aanwijst. Neemt hij dit standpunt ook werkelijk in? Komt men vol eerbied tot den Meester, om van hem wijze lessen en terechtwijzigingen te ontvangen? Is hij werkelijk geëerd als de eerste en voornaamste in zijne gemeente? Staat hij in waarheid boven de gemeente of is hij de nederige dienaar zijner gemeenteleden? Vertegenwoordigt hij ook door algemeene ontwikkeling op profaan gebied de gemeente op waardige wijze naar buiten, bij andersdenkenden? Zien zijne leerlingen tot hem op als hun geestelijken vader en leidsman? Onderwerpen zich ouderen van dagen aan zijne beslissingen?

In zeer vele gevallen moeten wij een bevestigend antwoord op al die vragen schuldig blijven. Laat ons het eerlijk bekennen, dat de godsdienstonderwijzer, weinige uitzonderingen daargelaten, het onafhankelijke standpunt niet inneemt, hem als 't ware in de Joodsche samenleving aangewezen.

Waarom niet?

Omdat hij intellectueel te kort schiet; omdat ten gevolge hiervan zijn zedelijk overwicht tot het uiterste minimum is beperkt; omdat in het algemeen de finantieele verhoudingen van ons Kerkgenootschap in den meest primitieven toestand verkeeren; omdat wegens het bijna totaal gemis van solidariteit tusschen de verschillende gemeenten, die ons Kerkgenootschap omvat, elke basis van onderlingen finantieelen steun ontbreekt en eindelijk omdat de eischen, die een gemeente den onderwijzer moet stellen, in te

omgekeerde verhouding staan tot zijne wettelijke bevoegdheid, dan dat het verschaffen van een onafhankelijke positie, door het toekennen van een belangrijk honorarium, gerechtvaardigd zou zijn.

Straks schetsten wij, wat eigenlijk in een gemeente, waar geen andere herder is, de godsdienstonderwijzer beteekent. Wij begrijpen volkomen, dat het gemis der capaciteiten, in den godsdienstonderwijzer geeischt, van grooten invloed moet zijn op zijn moreele positie, op zijn prestige. Zelfs in het geval, dat alles, wat niet tot de eigenlijke taak van den onderwijzer behoort, hem niet wordt opgedragen, dan nog zal veeltijds zijn intellectueele en finantieele positie niet in overeenstemming zijn met het onafhankelijke standpunt, dat hem als 't ware in de Joodsche samenleving is aangewezen.

Welk prestige kan een jongeling van 16 of 18 jaren ophouden? Wie heeft ooit gehoord, dat nauwelijks de kinderschoenen ontwassen, de jongeling eerbied inboezemt op dusdanige wijze, dat een geheele gemeente zich aan zijne leiding overgeeft.

Wie heeft ooit gezien, dat men op een leeftijd van 16, 18 of 20 jaren voldoende algemeene kundigheden, voldoende levenservaring, voldoende Joodsche kennis heeft opgedaan, om met verstand, kalmte en waardigheid het jeugdige geslacht te beschermen tegen afval en ongeloof; den godsdienst tegen aanval en ondermijning? Wie heeft ooit geloofd, dat men geschikt is zelfstandig aan 't hoofd eener school op te treden, zonder eenige jaren van practische werkzaamheid onder leiding van beproefde gidsen?

Waar ziet men de jaarwedde in overeenstemming gebracht met den graad van bevoegdheid en ervaring of anciënniteit? Waar dan toch wordt bij het bepalen van het salaris rekening gehouden met de behoeften van het gezin.

Men ziet het, de onderwijzer behoorde prestige op te houden in zeer groote mate. En dit zou kunnen ge-

schieden, indien zijn intellectueele en finantieele positie onaantastbaar waren; indien hij beantwoordde aan de eischen; indien de gemeenten hem niet prijs gaven aan de weldadigheid der gemeenteleden. De strijd des levens, reeds in de prilste jeugd aangevangen, doodde het smachtend verlangen naar ontwikkeling, the struggle for life dwong den jongeling zijne studie vaarwel te zeggen en voor eenige zilverlingen het behoud van zijn leven en dat van geliefde betrekkingen te koopen; de strijd des levens doodde elk onafhankelijk gevoel en eerst met schaamte, dan met verlangen, strekt hij de hand uit, om zijn schamel bestaan ten minste eenigszins te verbeteren. Meermalen ook is het een met het ander niet voldoende, om in zijn levensonderhoud te voorzien. Gij zoudt bezwijken, arme Meester, arme Rebbe, indien gij niet door handenarbeid of handel uwe inkomsten vermeerderdet. Ja, ik beklaag u uit het diepst van mijn hart, u, die eerst een gedeelte van den dag uw lichaam verzwakt in allerlei bochten en kronkelingen, om toch nog iets voor vrouw en kinderen te verdienen, om daarna u geestelijk te vermoeien met het geven van onderwijs. Ik zie vol eerbied tot u op, mannen, die bijna zonder leiding geklommen tot eenigen rang van bevoegdheid, toch nog menige minuut, die u rest van uwe veelomvattende bezigheden, wijdt aan uwe ontwikkeling. Ja, ik ken onder u, die werkelijk een sieraad van onzen stand zijn geworden, alleen door wilskracht en onverflauwden ijver. Wel gelukkig zijn de gemeenten, aan wier hoofd gij staat. Zij mogen u in eere houden, uw taak zoo veel mogelijk verlichten, uw toekomst wat minder donker doen schijnen. Zij mogen overwegen, dat de blijde oogenblikken uws levens te tellen zijn, dat zelfs de blijde dagen der onbezorgde jeugd u onthouden werden. Voor u, die onder deze omstandigheden het doornige pad van den godsdienstonderwijzer hebt betreden, mijne beste wenschen.

Doch ook gij wilt toch met mij gaarne een nieuw tijdperk

voorbereiden. Gij toch ook wilt met mij voor de toekomst onderwijzers, ten volle toegerust voor de taak, die de gemeente eischt; gij toch wilt met mij, dat onze opvolgers een betere finantieele positie tegemoet gaan; gij wilt toch, dat zij niet hunne hand uitstrekken om te ontvangen, maar om te geven; gij weet toch ook, dat geregelde handenarbeid of handel het wijden aan onze levenstaak onoverkomelijke bezwaren in den weg legt; gij meent toch ook met mij, dat het goed zou zijn de hoogste graad van bevoegdheid te verkrijgen, — zij het dan ook op geheel andere voorwaarden dan tegenwoordig het geval is, — alvorens als zelfstandige werkkracht op te treden; gij toch ook wilt met mij, dat zij, die na ons komen, opgeruimd zien alle hinderpalen, welke de practische werkzaamheid in de school opleveren; gij toch ook wilt met mij, dat de Joodsche onderwijzer in meerdere mate dan dit tot heden het geval was, de belangen van onzen godsdienst behartige; welnu, erkent dan met mij en onderschrijft

STELLING I.

De intellectueele en finantieele positie van den godsdienstonderwijzer behoorden hem in staat te stellen, in werkelijkheid het onafhankelijke standpunt in te nemen, hem, als 't ware in de Joodsche samenleving aangewezen.

Wij zullen nu onderzoeken, of de tekortkomingen van den onderwijzer, den leeraar, in datgene, wat wij als onvoorwaardelijke eisch hebben gesteld, niet hoofdzakelijk buiten ons moet gezocht worden.

* * *

STELLING II.

ולפני עור לא תתן מכשל

„Voor den blinde zult gij geen struikelblok leggen".

Wie vormen den stand der godsdienstonderwijzers?

Er zijn ouders, die hunne kinderen van jongs af, als 't ware voorbereiden voor die ernstige en veelomvattende taak. Het onderwijs, dat deze ontvangen, de חברה voordrachten, die zij bijwonen, het חזנות, dat men ze inprent, vooral het practische Jodendom met zijn verschillende wetten en gebruiken, dat men ze tot in de kleinste bizonderheden leert kennen, het קהלה leven, waarvan men ze gaandeweg op de hoogte brengt, de gemeente-administratie, waarin ze af en toe eens een blik mogen slaan, boven alles echter het strenge handhaven der godsdinnstplichten in den familiekring, de overtuiging, daar als 't ware met de moedermelk ingezogen, dat elke, zelfs luttele of schijnbare afwijking van het geringste gebod kan leiden tot den grootsten afval, dit alles legt een fundament, waarop men gerustelijk kan voortbouwen. Ouders, die hunne kinderen op die wijze voorbereiden tot de taak van godsdienstonderwijzer, behoeven voor de toekomst hunner telgen niet te vreezen, ten minste als zij hunne taak daarmede niet als geëindigd beschouwen. Afgezien van het voortgezet onderwijs, dat zij hunne kinderen doen geven ter voorbereiding van één of meer acteëxamens, moeten zij voortgaan, hun kennis te laten nemen van — en in te wijden in alles, wat maar eenigszins in verband staat met de taak van Leeraar eener gemeente. Daarvoor bestaat zoowel in kleine als groote gemeenten overvloedige gelegenheid. Hebben hunne zonen dan overigens voldoenden aanleg tot theoretische studiën voor hun ambt vereischt; genieten zij eene goede gezondheid en blijkt ook op lateren leeftijd, dat hun godsdienstig gevoel zich in de juiste richting blijft bewegen, dan is er geen twijfel, of deze zonen worden steunpilaren van het Jodendom, aangewezen als godsdienstonderwijzers en Leeraren der gemeenten. Ja, ik aarzel niet als als mijne ervaring te verklaren, dat ik onder dusdanige gevormden met lage — of zonder eenige wettelijke bevoegdheid personen ken, die menigen godsdienstonderwijzer met de hoogste bevoegdheid naar de kroon steken en indien

zij practisch gevormd zijn, ook in geschiktheid overtreffen. Ik ken godsdienstonderwijzers van lage bevoegdheid, die volstrekt het veld niet behoeven te ruimen voor menigen onderwijzer met hoogeren rang; ik ken enkele laagste- en middelsterangers, die zich mogen meten met Magidiem en zelfs in gezelschap van Moré's geen slecht figuur maken. En allen zonder onderscheid zijn personen, opgevoed in dien echt Joodschen zin als zooeven door mij werd aangewezen; danken hunne kennis niet hoofdzakelijk aan de voorbereiding tot eenig acte-examen.

Indien nu dusdanige candidaten zich onderwerpen aan een acte-examen, dan kan men gerust zijn over de herderlijke zorg, die gewijd moet worden aan de gemeente, waar zij worden beroepen; gerust zijn over het Joodsche leven, dat in elke gemeente krachtige opwekking behoeft. In de hoogste mate zullen zij aan hunne roeping beantwoorden, wanneer successievelijk bovendien alle graden van bevoegdheid door hen zullen zijn verkregen.

Immers lezen wij de verschillende Verordeningen op de examens van Israëlietische Godgeleerden en Israëlietische godsdienstonderwijzers sedert het jaar 1871 nauwkeurig, dan zien wij ten duidelijkste, dat de examens voor de drie rangen van onderwijzers gezamentlijk **de** wetenschappelijke basis vormen voor elke verdere studie op theologisch gebied. Alvorens iemand wordt toegelaten tot het examen van Darsjan moet hij het bewijs overleggen, dat hij is toegelaten als N. I. Godsdienstonderwijzer van den hoogsten rang. Voor den graad van Magid wordt niet gevorderd: kennis van de Hebr. Taal, volgens de klassieke schrijvers; het vertalen van תנך; het vertalen en verklaren van eenige hem voor te leggen plaatsen uit één der voornaamste Bijbelcommentariën; de kennis van de geschiedenis van het Joodsche Volk in hare omtrekken; de kennis van de geschiedenis der Joodsche letterkunde, d. i. de kennis der voornaamste litterarische voortbrengselen van elk der verschil-

lende tijdvakken; het onder toezicht bewerken van een Hebreeuwsch opstel over een hem op te geven onderwerp, indien hij het diploma van den hoogsten rang overlegt. En om toch vooral met nadruk te doen uitkomen, dat de Moré, Magid of Darsjan niet alleen rabbinale functiën mag waarnemen en tot het houden van leerredenen en predikatiën bevoegd is, maar ook als docent in verschillende vakken mag optreden, vermeldt Verordening No. 8 van het N. I. Kerkgenootschap, art. 2 slotalinea: Zij, die tot een der bovengenoemde rangen (Moré, Magid of Darsjan) zijn toegelaten, hebben de bevoegdheid onderwijs te gėven, zoowel openbaar als bijzonder, in die vakken, waarin zij geëxamineerd en toegelaten zijn.

Nu is 't zeer twijfelachtig, of deze bepaling bedoelt een uitbreiding van de bevoegdheid der godgeleerden of de beperking hunner bevoegdheid binnen zekeren grenzen, en wel met 't oog op de rechten den godsdienstonderwijzers wettelijk verzekerd. Wanneer ik twijfel opper, dan geschiedt dit niet in betrekking tot een Darsjan. Hij toch moet den hoogsten rang bezitten. Maar de candidaat-Magid wordt, voor 't geval hij den hoogsten rang niet bezit, niet geëxamineerd in Bijbelexegese. (Vergelijk Verordening No. 30 met Verordening No. 35). Evenmin de candidaat-Moré die het diploma van Magid niet bezit. (Vergelijk Verordening No. 30 met Verordening No. 25). Thans eens gelet op de bevoegdheid der onderwijzers. (de onderwijzeressen kunnen gevoeglijk buiten beschouwing blijven). Verordening No. 5, art. 8, vastgesteld 25 April 1871 luidt: De godsdienstonderwijzers van den hoogsten en middelsten rang kunnen worden aangesteld tot hoofdonderwijzers op alle godsdienstscholen binnen het Rijk.

De godsdienstonderwijzers van den laagsten rang:

a. kunnen worden aangesteld in gemeen-

ten waar niet meer dan twintig Israel. huisgezinnen woonachtig zijn.

(Bij Verordening No. 22, vastgesteld 27 Juni 1876, is twintig veranderd in veertig.)

b. zijn bevoegd om als hulponderwijzer op godsdienstscholen te fungeeren.

Bij een latere Verordening — en dit voliedigheidshalve voor hen, die geheel op de hoogte wenschen te zijn en evenmin als ik weten, of die Verordening wel gedrukt is, — is weliswaar de bescherming van de rechten van den geëxamineerden godsdienstonderwijzer **geheel opgeheven,** door de bepaling, dat op gunstig advies van den Opperrabbijn ook niet-geëxamineerden toegelaten worden als gemeente-Leeraren; bijgevolg gebleken, dat het Kerkgenootschap zijne eigen wetten ontduikt of negeert, om de gemeenten toch maar subsidie te kunnen geven; maar, werd mij medegedeeld, men zal zorgen, dat deze bepaling zoo weinig mogelijk wordt toegepast. 't Is maar voor 't geval, dat zelfs de laagstbevoegde het salaris te gering zou vinden in een kleine, arme gemeente en dan is een onbevoegde nog beter, dan in 't geheel geen.

O, heilige eenvoud!

Laat ik U ten slotte nog mogen wijzen op eene moeilijkheid, die ik later ontdekte. Verordening No. 5, art. 6 III, regelende de eischen voor den hoogsten rang, vastgesteld 25 April 1871, bevatte niet den eisch: De exegetische behandeling van eene hem voor te leggen bijbelplaats, na eene voorbereiding van minstens drie uren. Dit voorschrift werd eerst opgenomen in Verordening No. 30, vastgesteld 24 Juni 1886. En in Verordening No. 35, regelende de eischen van het Magidexamen, vastgesteld 21 Juni 1888, wordt deze eisch niet overgenomen. Nu zegge men niet, dat dit ook geheel overbodig was, omdat punt *g* voor de vereischten van het Magidexamen luidt: de kennis van

de zede- en godsdienstleer en de leerstellingen van den Mozaïschen godsdienst, mitsgaders eenige wijsgeerige verklaring van den Bijbel, waarbij zal moeten blijken, dat de kandidaat in staat is stukken uit de beste schrijvers hierover, als ס׳ החינוך חובת הלבבות׳ כוזרי׳ עקידה׳ enz. te vertalen; want die eisch kwam reeds voor onder punt *f* van art. 11 der Verordening No. 8, vastgesteld 5 Juni 1872, regelende het examen voor Magid, en toch kwam daarnaast voor onder *b*: het vertalen en verklaren van den Bijbel (תנ״ך) en van de voornaamste commentariën (רש״י, רד״ק, רמב״ן en ביאור). Nu wil ik mij aan eene wetsinterpretatie wagen en hiermede kom ik op den straks geopperden twijfel terug. Waar de wetgever bedoelt den theoloog in de rechten van den onderwijzer te laten deelen, zal hij hem toch zeker op onderwijsgebied minstens dezelfde eischen stellen. Aangezien dit nu in het onderhavige geval niet zoo is en in bepaalde gevallen volstrekt de mogelijkheid niet is uitgesloten, dat de theoloog-niet-hoogste-ranger per se in sommige onderdeelen de bedrevenheid van den onderwijzer mist, — in casu, in het lezen van Ibn Ezra, Ramban etc.; werken die waarlijk bizondere studie eischen; waar bovendien de bevoegdheid van den onderwijzer, zoolang zij niet was aangetast, zeer pertinent en juist belijnd werd uitgedrukt, terwijl die van den theoloog-onderwijzer zeer vaag is omschreven, en zijn recht van doceeren evengoed kan doelen op het onderwijs uitsluitend in de theologische vakken, als in die van de lagere School, meen ik te mogen concludeeren, dat de wetgever bedoelde de bevoegdheden van den onderwijzer en theoloog scherp te scheiden en dat de wetgever dus wel degelijk moet bedoeld hebben: de school en het privaat onderwijs voor den onderwijzer; de kansel en de Rabbinale functiën

v o o r d e n M a g i d e n M o r é. **En in de practijk bestond die scheiding werkelijk jarenlang.**

Nu ik zoover ben gekomen, merk ik met groote ontsteltenis, dat ik zou aantoonen, dat jongelui met echt Joodsche opvoeding en opleiding in de kennis, verkregen door de voorbereiding tot de drie verschillende acte-examens eene zeer voldoende basis verkrijgen, om met kracht het gebouw hunner toekomstige werkzaamheid op te trekken en dat ik terechtgekomen ben op een der leemten in de Wetten van ons Kerkgenootschap, die aanleiding geeft, dat de herders van Abraham hun klein- en rundvee op het land van Lot laten weiden, o, neen, dat theologen en onderwijzers elkaar het gras voor de voeten wegmaaien.

Intusschen meen ik u toch in den loop der redeneering duidelijk te hebben gemaakt, dat de wetenschappelijke basis voor onze ontwikkeling, neergelegd is in de vereischten voor de drie rangen van den godsdienstonderwijzer. Men zal evenwel willen erkennen, dat de Verordeningen in betrekking tot ons godsdienstonderwijs slechts proefnemingen waren op geheel verwaarloosd terrein. Dit blijkt duidelijk genoeg uit de omstandigheid, dat zij, hoewel sedert 1871 een zeven- of achttal malen gewijzigd, nochthans in de meest belangstellende kringen niet beschouwd worden als een vervulling van het toppunt der wenschen. Deze proefnemingen hebben in menig opzicht het geniale streven der ontwerpers niet beschaamd; evenwel niet nagelaten in den loop der tijden breede schaduwen af te werpen.

Eene tweede categorie toch van personen, die zich als godsdienstonderwijzers en geestelijke leiders der gemeenten aanmelden, verdienen niet de algeheele waardeering wegens hunne groote gaven van hoofd en hart als de aanvankelijk genoemden. Sommige ouders oordeelen, dat de goedkoopste wijze, om hunne kinderen op te voeden en tijdig tot kostwinners te bevorderen, wordt gevonden in de studie. Worden ze dan opgeleid als godsdienstonderwijzer, dan is eene acte

spoedig behaald; eene betrekking licht gevonden. Hooge eischen worden niet gesteld; finantieel heeft vader het ook nooit breed kunnen stellen en het overige komt wel terecht. Geen flauw begrip heeft de candidaat van den ernst zijner taak. Dat het wel en wee eener geheele gemeente van zijn optreden, van zijne kennis en beschaving, van zijne godsdienstige gevoelens afhangt, het maakt geen oogenblik een punt van ernstige overweging bij hem uit. Een vast inkomen, zietdaar het ideaal zijner wenschen. Dan heeft vader ééne zorg minder en hij ook. Het overige komt wel terecht. „Ja, mijnheer de Inleider, gij met uwe mooie praatjes over intellectueele en moreele ontwikkeling, gij kunt goed praten; gij hebt zeker nooit zorgen gekend, kent ze thans nog niet en kunt dus best den zedemeester spelen. De gemeenten stellen immers geene hooge eischen en ze zijn best met ons tevreden. De broodvraag mijnheer, de broodvraag, dat is de allesbeheerschende vraag. Hoe ging het vroeger mijnheer, hoe ging het vroeger, vraag ik u, toen al die acten er niet waren en de menschen toch veel meer wisten?"

En, waagt gij het, bescheiden op te merken, dat u de strijd des levens niet geheel vreemd was en is, maar dat men toch het godsdienstonderwijs niet in de eerste plaats mag beschouwen als een middel, om uit de verlegenheid te geraken; dat men toch waarlijk in het algemeen eerder aanspraak mag maken op eene goede bezoldiging, op onderscheiding en waardeering, wanneer men voldoende ontwikkeld is; dat men toch waarlijk het godsdienstonderwijs niet mag gebruiken als een twaalfde ambacht, om het dertiende ongeluk mogelijk te maken, dan heet gij aanmatigend en bemoeiziek, iemand die de wereld niet kent of zich een air wil geven. Wijst gij op veranderde toestanden en toont gij aan, dat de godsdienstleeraar vroeger, al had hij ook geen acten van bevoegdheid, toch hoogst nuttig kon werken, omdat hij door zeer bekwame, op

godsdienstig terrein volkomen bekende בעלי בתים werd gesteund bij datgene, wat hem ontbrak aan kennis of ervaring; mannen, die alvorens iemand als leeraar aan te stellen, zich vergewisten een ירא שמים in de gemeente te brengen en dan ook wel zorgden, dat de gemeentenaren hem eerbiedigden; hem, die ook op andere wijzen zich bijverdiensten moest verschaffen, maar toch de תורה en עבודה niet aan den mammon offerde; omdat toen ook het innig-godsdienstige familieleven de taak van den godsdienstonderwijzer verlichtte, dan keert hij u den rug toe en scheldt u een geestdrijver.

Mijne Heeren. Ik acht het eene groote leemte in onze wet op het godsdienstonderwijs, dat zij personen, ondanks hunne jeugd, ondanks hunne onervarenheid, ondanks hunne weinige algemeene en godsdienstige ontwikkeling in de gelegenheid stelt aan 't hoofd van gemeenten te staan, onverschillig of deze 20 of 40 huisgezinnen bevatten. Men werpe mij niet tegen, dat zij aan 't hoofd der scholen mogen staan, niet aan 't hoofd eener gemeente. Ieder weet beter; beiden zijn broertje en zusje. Zij treden in die gemeente op במקום רב, met of zonder toestemming van den רב. Ik vind ook geen woorden, scherp genoeg, om te veroordeelen **het in de wet belichaamde denkbeeld, dat kleine gemeenten minder behoefte zouden hebben aan goede leiding dan grootere.** Ook vind ik het zeer betreurenswaardig, dat bij het examen van godsdienstonderwijzer eischen ontbreken, waaraan de candidaat moet kunnen voldoen, zal hij tenminste in staat zijn de gemeente te leiden, wanneer er de goede wil en aanleg toe bestaat. De godsdienstonderwijzer zou in zeer vele gevallen niet zoo onverschillig optreden, indien de wet hem den te volgen weg niet had aangewezen. Ik doe voor niemand onder in hooge waardeering van de grondslagen waarop onze acteëxamens zijn verrezen. Maar onze wetten worden niet naar hare geest toegepast. Ook weten we het maar al te goed: uit puren godsdienstzin wijdt

men zich niet altijd aan de taak van godsdienstonderwijzer of Leeraar. De hoogere eischen, die het leven stelt in alle richtingen, is daarvoor een beletsel. Ook de voorlichting en hulp van vrome mannen שעסקים בצרכי צבור wordt thans zoo zonderling zelden aangetroffen, dat zij buiten beschouwing kan blijven. Onder deze omstandigheden, die vrije en gezette studie voor en na het examen tegenhouden, is het in 't belang van 't Jodendom, dat de eischen der examens een wijziging ondergaan; immers, voor aanvulling in aanmerking te komen.

Een ieder zal het waardeeren, dat de weg, die leiden moet tot het verkrijgen der bevoegdheid, om zeker beroep, ambt of waardigheid te mogen uitoefenen, wegens de veelzijdige voorbereiding, stations aanwijst. Niemand mag zich als arts vestigen, alvorens hij den weg, die leidt tot de bevoegdheid, om als arts op te treden, in zijn geheel heeft afgelegd. Eerst de gymnasiale studie, station : 't eindexamen; dan de universitaire studie, stations: 1ste natuurkundig- of propedeutischexamen; 2de natuurkundig- of candidaatsexamen; theoretisch of doctoraalexamen en eindelijk practisch artsexamen. Niemand zal het wagen, als Opperrabbijn zich aan te melden, alvorens het groot-Magídexamen afgelegd te hebben, eventueel den hoogsten rang en graad van Magid te hebben verkregen en bovendien een theoretisch en practisch Morenoeexamen te hebben afgelegd. Ja, mijne Heeren, ook een practisch examen. Want Verordening 25, art. 12 litt. *f.* eischt: bedrevenheid in de beantwoording van doctrinale vragen. Daartoe worden den kandidaat drie vragen gesteld en hem voor de beantwoording acht dagen tijds gelaten. Dit gedeelte van het moréexamen is beslist practisch.

En zou men nu denken, dat de drie rangen van godsdienstonderwijzer niet in onderling verband staan, in dier voege, dat de wetgever ons eerst verklaart volledig bevoegd, indien wij het radicaal: hoogste rang hebben verkregen. „Neen," antwoordt ieder, die maar eventjes op

de hoogte is, „de wetgever bedoelde juist, wat gij hem in den mond legt.”

Goed, maar dan vraag ik met de meeste bescheidenheid: waarom bij de onderwijzers veroorloofd, wat overal elders ondenkbaar is? In plaats van te redeneeren: studie, station: laagste rang; studie, station: middelste rang; studie, station: hoogste rang, met bevoegdheid, om als onderwijzer of hoofd op te treden, nadat men het bewijs heeft overgelegd, gedurende minstens twee jaren met vrucht zich practisch te hebben geoefend in alle klassen der lagere school, zegt de wet: laagste rang, bevoegd, om op te treden aan 't hoofd der scholen in gemeenten van 20, o neen, roept zij een poosje later, ik heb mij vergist, van 40 gezinnen en als hulponderwijzer aan alle scholen; middelste rang: bevoegd, om als hoofd eener school op te treden in het geheele Rijk; hoogste rang, dito met een sterretje of wat hetzelfde zeggen wil: de hoogste rang **heeft geen bizondere waarde.** Bewijs van practische geschiktheid, hiervan geen spoor. De aanleg om in bovengenoemde vakken onderwijs te geven, ik heb 't reeds vroeger in No. 7 van Achawah betoogd, deze exameneisch wordt totaal verwaarloosd en zoo niet, in 't voorbijgaan even aangekeken.

Is 't nu niet ergerlijk, jongelui te hooren zeggen, den eigen dag, dat zij den middelsten rang hebben behaald: „ziezoo, het examen doen is nu uit: de hoogste rang is een onding, die geeft u letterlijk geenerlei bevoegdheid, die ge niet reeds hadt?”

Neen, dat is niet ergelijk; want de wet verklaart hetzelfde. En de laagsteranger is volgens de wet gerechtigd aldus te redeneeren: „Eigenlijk behoef ik in 't geheel geen acte. De wet geeft desnoods subsidie aan gemeenten, die een onderwijzer zonder acte aanstellen. Hoofdzaak is dus, dat ik mij voorbereid tot al die verschillende functiën die oog, oor en gezicht der gemeenteleden streelen. En dat

gaat des te gemakkelijker, omdat ik mij zelve een acte van bevoegdheid in al die zaken uitreik. Ik treed op en zeg: ik ben gazzen, predikant, casuïst en stylist, boekhouder en wetschrijver en men gelooft mij. Bovendien overleg ik eene acte van bevoegdheid, wettig uitgereikt door een Commissie van Examinatoren, door het hoogste kerkelijk administratief College uit de eminenste mannen, op theologisch gebied samengesteld en nu wilde ik wel eens weten, wie zou durven beweren, dat deze bevoegdheid, die zich uitstrekt over 40 gezinnen, niet voldoende zou zijn voor 42 à 50 en zoo ja, warrom enkele gezinnen meer of minder die bevoegdheid geheel krachteloos zouden maken?"

Met de wet in de hand moeten wij deze redeneering goedkeuren.

Het zal mij volstrekt niet verwonderen, wanneer sommigen, die het doel van mijn optreden maar niet willen begrijpen; die maar niet willen vatten, dat ik het niet tegen personen, maar tegen leemten en tegenstrijdigheden in het stelsel heb; die maar niet willen vatten, dat ik volkomen toegeef, dat onder 't vigeerende stelsel toch uitmuntende krachten zich kunnen ontwikkelen, omdat er onder alle rangen zijn, die zich niet storen aan een stelsel en hun geweten toetsende, niet vragen: Wat eischt men van mij volgens de wet, maar wat moet ik kennen? en dus ook zonder eenige of met geringe bevoegdheid toch uitstekende elementen in de wereld der godsdienstonderwijzers zijn geworden; dat deze, zeg ik, mij zullen toeroepen: „Dwaas, waarom legt gij den toestand bloot; weet, dat gij u zelf niet minder aan gevaar blootstelt, dan ons?"

Volkomen waar, mijne Heeren. En het doet mij machtig veel pleizier, dat gij dit wilt erkennen. Maar erkent dan tevens, dat mijn optreden geen égoistischen achtergrond heeft.

Ik ben ingenomen met het bezit van den hoogsten

rang. Niet omdat ik daardoor geschikt ben, aan 't hoofd eener school of gemeente te staan. Daarvoor is nog heel wat anders noodig dan de kennis, waarvan ik bij 't examen blijk moest geven. Maar omdat hij de basis is van alle verdere studie; in staat stelt, althans degelijk voorbereidt, om zich de geheele niet-Talmoedische, uitgebreide, ja onafzienbaar Joodsche litteratuur, eigen te maken.

Die ingenomenheid verdwijnt wanneer ik overweeg, in de eerste plaats, dat er weer zoovelen zijn, die hoogere graden bezitten dan ik, welke krachtens de veranderde toepassing der Verordeningen, de plaats innemen, waarvan ik meende, dat zij voor mij en mijns gelijken weggelegd was. Ik heb straks wel met ijver gepoogd, aan te toonen, dat de theologen niet op ons veld moesten weiden, want dat èn aan hen èn aan ons onderwijzers een geheel verschillend terrein van werkzaamheid is aangewezen, maar ik zou niet ééne reden weten op te geven, waarom een Magid of een Moré niet even geschikt is aan 't hoofd eener school te staan als een geëxamineerd onderwijzer. Zij zijn per se in kennis onze meerderen, ja, vrienden, wat waar is, moet gezegd durven worden en als practici hebben wij even weinig opleiding gehad als zij. Ik herinner mij nog heel goed den tijd, dat een Magid of Moré slechts bij wijze van overgang tot zijn werkelijk ambt, tot tijdelijke tegemoetkoming in finantieele zorgen, de betrekking van onderwijzer vervulde. Zoodra kon hij niet de betrekking ontberen, of hij verliet de school. En komt nu eens kijken! Van de Magidiem weet men al niet beter, dan dat het einddoel van hun streven is: aan 't hoofd eener school te staan of gewoon, goed bezoldigd onderwijzer te zijn. Met de Morè's zal het ook dien weg uit moeten. Nu vind ik dit, het zij in alle oprechtheid gezegd, een zegen voor het Jodendom. Want wat hunne ontwikkeling op theologisch- en onderwijsgebied betreft, mag men zich, goddank, in ons land gerust aan de leiding van Moré's en Magidiem toevertrouwen.

En het streven van onzen tijd is dan ook, om elke belangrijke betrekking op onderwijsgebied toe te vertrouwen aan deze theologisch-gediplomeerden. Ieder, die oogen in zijn hoofd heeft en er mee ziet, weet dat. Maar wij, hoogste-rangers, hoewel door de wet reeds onterfd, althans stiefmoederlijk behandeld, hadden nog altijd de flauwe hoop, dat men onze moeilijke studie recht zou laten weervaren en wij hoopten dus de voorkeur te hebben boven anderen, bij vacatures van hoofden aan scholen in groote steden, bij vacatures als leeraar der gemeenten. Door pasgemeld streven is evenwel die flauwe hoop verdwenen, zijn wij geheel in de hoek gedrongen, **is elke schijn van voorkeur of gelijkheid totaal verdwenen.**. En als de hoogste-rangers reeds in zoo slechte conditie verkeeren, zeer zeker dan de middelste-rangers, die wettelijk met eerstgenoemden altijd op eene lijn stonden. Beiden worden zij, en laat ik 't nogmaals erkennen, zonder dat men met eenige billijkheid daartegen kan ageeren, overschaduwd door de theologen. En dat wij daartegen niet ageeren blijkt wel 't best daaruit, dat wij ook theologen in onzen Bond opnemen en als vrienden en broeders beschouwen. **Maar de wet handhaaft de 3 rangen, alsof het bezit der twee hoogste rangen nog altijd aanspraken gaf.**

De laagste-rangers verkeeren daarentegen, in dit licht beschouwd, in zeer gunstige conditie. Zij kunnen gerust zijn. Op hun terrein blijven zij alleenheerschers. In principe moeten hunne eischen bescheiden zijn, hoewel hunne rechten onbescheiden afmetingen hebben aangenomen. Waarom zullen zij dan ook naar hooger streven, hoogere bevoegdheid verwerven, die nergens anders toe kan leiden, dan tot een onpractisch streven, waar thans een kalme rust in hunne tenten heerscht. Bovendien, zooals wij straks hebben aangetoond, zijn zij meer dan eens onze meerderen of worden althans beschouwd als onze meerderen in de kennis van die zaken, die wel niet tot hunne of onze exameneischen, maar toch tot de onafwijsbare eischen behooren.

Zoo straks klaagde ik erover, dat de wet geene serieuse eischen omtrent practische geschiktheid stelt. In No. 7 van „Achawah" besprak ik reeds den weg, waarop naar de meening van het Dagel. Bestuur die practische geschiktheid kan worden verkregen. Nu zal men mij misschien tegenwerpen, dat onze wenschen op dat gebied geen rekening houden met de werkelijkheid. „Hoevele onderwijzers zijn er niet, roept men ons toe, „die nooit aan zoo iets, wat gij noemt „practische ontwikkeling" hebben gedaan en toch een sieraad zijn geworden van het onderwijzerscorps. Men wordt geboren met den aanleg van practisch onderwijzer en dan is geene ontwikkeling op dat gebied noodig; of men heeft geen practischen aanleg en dan helpt alle moeite niet."

Ofschoon ik de overtuiging heb opgedaan, dat de groote meerderheid van hen, die onze bezwaren onder de oogen moeten zien, ons bezwaar betreffende de practische opleiding erkennen en dat zij, die dit niet doen, niet uit overtuiging zoo handelen, maar heel eenvoudig de consequentie vreezen, die uit deze erkenning zoude voortspruiten, m. a. w. terugdeinzen voor de practische maatregelen, ter verzekering onzer practische opleiding, en het dus wel onbegonnen werk zal zijn, laatstgenoemden tot onze meening over te halen, rust op ons de verplichting, zorg te dragen, dat men ons niet verwijte, geene poging tot overtuiging in het werk te hebben gesteld en daarom wil ik maar dadelijk vragen:

ten 1ste. Waarom stelt men den arts, den rabbijn en zoovele anderen wel practische eischen en den onderwijzer niet?

ten 2de. Hoe weet gij, dat hij, die thans practisch een uitstekend onderwijzer is, dit ook altijd was? Is het niet mogelijk, dat vele kinderen totaal zijn bedorven, ja, voor het Jodendom zijn verloren gegaan, gedurende den tijd, dat de onderwijzer den weg zocht, om een goed, praktisch onderwijzer te worden?

Wanneer iemand gas noodig heeft om te werken, moet ik hem dan eerst producten en tijd laten verknoeien, om zijn verstand zoodanig te scherpen, dat hij de eigenschap van de brandbaarheid van het gas ontdekt en toepast? Of moet ik beginnen, met hem de resultaten van vroegere onderzoekingen voor te leggen, zoodat hij alvast met vrucht kan werken en door verdere onderzoekingen de toepassing van de eigenschap der brandbaarheid nog meer dienstbaar kan maken aan zijn behoeften.

Ik heb een jongen gekend met een wonderbaarlijken aanleg voor het rekenen. Zes jaren oud, rekende hij uit 't hoofd: optellingen, aftrekkingen, vermenigvuldigingen, deelingen en worteltrekkingen, die in billioenen liepen. De heele wereld stond verstomd en ik niet minder. Want welke vreugde ik mijne meesters ooit moge bereid hebben, een wonderkind in 't rekenen was ik bijlange niet. En toch is er zonder dien bijzonderen aanleg een dragelijk, niet al te best, maar toch een dragelijk rekenmeestertje van mij gegroeid. Wat zou er echter van mij geworden zijn, indien men, wegens mijn gemis aan geboren aanleg voor rekenen, dit vak bij mij had verwaarloosd.

Een jongmensch moest en zou leeren zingen. Hij was vijftien jaren. Indien men geen natuurlijken aanleg heeft voor zingen, dan helpt 't niet, zegt men, dat men op dien leeftijd begint. Ons jongmensch kon slechts *c*, *d*, *e* en *f*, zingen. Verder liet zijn gehoor hem in den steek. Wanhopig vroeg ik hem, wat ik met hem moest beginnen Hij antwoordde: l e e r e n. En ik leerde hem; hij legde binnen enkele jaren een uitstekend examen af en is thans een musicus, met wien zijn meester zich verhoudt als eene mug met een' olifant.

Het is waar, menschen met aanleg zullen bijna instinctmatig de praktische geschiktheid als onderwijzer verkrijgen, anderen haar nooit deelachtig worden en 't is erg jammer

dat men laatstgenoemden hunne bevoegdheid tot het geven van onderwijs niet kan ontnemen, omdat zij het onderwijs ten verderve zijn, maar de groote massa moet, als voor elk vak, gekweekt worden. Voor mij, en misschien maak ik mij aan overdrijving schuldig, is de praktische geschiktheid hoofdzaak. Drie vierden van onze theoretische kennis verdwijnt weer, lost zich op in het oneindige veld der vergetelheid; verzinkt in de diepe put van onbruikbare zaken, maar de practijk is iets blijvends, in elk harer onderdeel reëel.

Wat is dan wel de taak van den onderwijzer, van elken onderwijzer en van den godsdienstonderwijzer dus zeer zeker, dat hij zich in 't bizonder op practisch gebied moet ontwikkelen, dat zijn theoretische studie geheel onvoldoende is.

Wij willen eenige bekende onderwijsmannen laten spreken: Pestalozzi zegt: Er is geen enkel beroep, waarvoor meer practische en theoretische (let wel, *practische* voorop) kennis en bedrevenheid wordt vereischt, waarvoor men meer tact moet bezitten, dan voor het ambt van opvoeder; de stof, die de opvoeder te bewerken heeft, is niets minder dan de mensch zelf, dat meesterstuk der schepping.

Geen beroep ter wereld eischt meer kennis van de menschelijke natuur, meer algemeene kundigheden, meer **practische** geschiktheid, om dit alles te kunnen doen.

Vous avez le droit et le devoir (zoo zegt Ernest Lavisse, Membre de l'Académie Française, 1895) de cultiver les bons instincts, de corriger les mauvais, de préciser les notions morales encore vagues et confuses, de les coordonner, et de préparer ainsi dans l'enfant l'honnête homme, consient et fier de son honnêteté.

Rückert zingt:

Die Zukunft habet Ihr, ihr habt das Vaterland,
Ihr habt der Jugend Herz, Erzieher, in der Hand.

Borren schrijft (1895): Niet slechts nuttige kundigheden of vaardigheden aan te brengen is de taak van den onderwijzer; bovenal tracht hij den geest der kinderen door het opwekken hunner belangstelling tot werkzaamheid te brengen, te ontwikkelen; hun waarnemingsvermogen te scherpen, hun begrip te verruimen; de vele en velerlei fouten van karakter en gemoed zijner leerlingen te verbeteren; in één woord: hij tracht hen te vormen tot verstandige en goede menschen.

Wie, zoo vraag ik thans, zou willen ontkennen, dat de bereiking van dit schoone doel mogelijk is door simpele theoretische opleiding; door een onderwijzer, meestal op 16 of 18 jarigen leeftijd geheel aan zich zelven overgelaten, zonder ooit in de gelegenheid te zijn geweest of te komen zijne opvatting van de gewichtige taak, die op hem rust, te toetsen aan het voorbeeld van collega's; te verrijken met de practische kennis, door oudere, met ijver en werkkracht bezielde onderwijzers in de school des levens en der opvoeding opgedaan. Zou ik zoo ver van de waarheid zijn, wanneer ik beweer, dat de wanorde en het gebrek aan tucht op vele Joodsche scholen te wijten is aan het gebrek van praktische voorbereiding; zou ik dwalen in mijne overtuiging, dat de slechte resultaten van het onderwijs in de eerste plaats een gevolg zijn van gemis aan practische voorbereiding in de toepassing der middelen van tucht en orde, in het totaal gemis van bekendheid, liever geoefendheid en vergelijking van methoden. Kan men onderwijs geven in

de physica, zonder het gebruik der natuurkundige instrumenten te hebben leeren kennen; les geven in plantkunde, zonder eene plant te hebben gedetermineerd? Ik heb brieven in mijn bezit van jeugdige godsdienstonderwijzers met de hoogste bevoegdheid, die zich beklagen niet tijdig te hebben ingezien, כי לא על הלחם לבדו וכ״ו, dat de mensch, de onderwijzer niet voldoende heeft aan het theoretisch brood, maar wel degelijk, alvorens eene zelfstandige betrekking te aanvaarden, ook de practische spijzen moet hebben geproefd, die de onderwijzersschotel oplevert.

Onlangs verscheen het eerste nummer van „Oud en Nieuw", tweemaandelijksch tijdschrift voor het onderwijs, onder redactie van drie eminente hoofden van openbare scholen te Amsterdam en den Haag, de Heeren Heimans, Ligthart en Zernike. En daarin spreekt Ligthart als volgt van zijne herinneringen aan zijn tijd van opleiding:

„En nu gedenk ik in 't bizonder U, helaas te vroeg gestorvene, diep betreurd door echtgenoot en kinderen, en ook door mij, uw oud-kweekeling. Onder uw gezegende leiding begon ik mijn onderwijzers-loopbaan. Gij waart de onderwijzeres van de 1ste klasse en ik de kweekeling voor de 2e klasse. Ik had zoowel 40 kinderen onder mij als gij. Maar eigenlijk hadt gij er 80, en dan nog één. En dat ééne kind leerde toen misschien meer van U dan al die andere, ofschoon hij zich verbeeldde, een heele baas te zijn, die zijn klas best alleen in orde kon houden. Hij drong in de muziek van uw stem, al wist hij 't niet; hij bootste na de gebaren van uw hand, de manier, om uw voorhoofd te fronsen, het loopen tusschen de kindertjes door en het praten met dit of dat kereltje. Heel uw zijn als onderwijzer ademde hij in en met

dankbare liefde erkent hij thans, 25 jaren later, als hij zich eens op een eigenaardig vriendelijkheidje betrapt: „„dat heb je nog van haar.

Zou daar geen machtige invloed kunnen uitgaan van den eenen mensch op den ander?” etc.

Ongaarne bied ik der verleiding weerstand u meerdere en sprekender voorbeelden aan te halen, om het hooge nut van opzettelijke, systematische, geregelde praktische vorming aan te toonen. Het wordt evenwel tijd tot resumeeren. Ik meen aangetoond te hebben, dat niet alleen de onderwijzer, maar ook de wet, misschien zij wel in de eerste plaats, oorzaak is van onze onvoldoende theoretische voorbereiding; vervolgens, dat zij ons de rechten ontneemt met de andere hand, die ze ons met de eene had gegeven; vervolgens, dat ze de practische opleiding niet heeft geregeld en dat ze dus in strijd met het gebod לפני עור וכ״ו „voor den blinde zult gij geen struikelblok leggen” jeugdige personen, vol vertrouwen op de vermeende rechten, door haar verzekerd, in vele gevallen blootstelt aan ’t gevaar, niet voorbereid het praktische onderwijzers- of leeraarsleven in te gaan; in nog meerdere gevallen in werkelijkheid nooit in aanmerking te komen voor ’t vervullen dier betrekkingen, waarvoor zij werden opgeleid en ten slotte oorzaak is, dat personen met praktischen blik reeds spoedig het laten bij enkele voorbereidende studiën, die hun toch gelijke plaats verzekeren in de Joodsche samenleving als hun, die al de graden van bevoegdheid successievelijk verkregen.

Wij hooren ons reeds een krachtig halt! toeroepen van hoogstbevoegde zijde.

„Gij gaat te ver met uwe beschouwingen; aan vermetelheid paart gij groote onwetendheid met bestaande toestanden! Gij ziet over ’t hoofd, dat er gemeenten zijn, die juist door de thans gewijzigde verordeningen in de gelegenheid zijn eenen bevoegde aan te stel-

len en toch alweer niet gedwongen worden het salaris in betere verhouding te brengen tot de bevoegdheid. M. a. w. gij hebt met al uwe zoogenaamde practische aspiratiën **de practijk, den slechten toestand der gemeentefinantiën genegeerd.** Geef ons de middelen aan de hand, om de gemeentefinantiën te verbeteren en wij zullen eens zien, wat er van uw **droomen** worden kan."

Mijne Heeren! Met eene milde toepassing van de thans bestaande wetten, door het aanvullen van leemten, het uitbreiden van bepalingen en het nemen van later te noemen andere maatregelen, kan er zeer veel gedaan worden tot verbetering der finantiëele positie van den godsdienstonderwijzer; kan men dus ook hoogere eischen stellen, — of liever, want men doet dit thans desnoods in 't geheel niet, — kan men eischen stellen.

Verordening 1, van 28 Febr. 1870, gewijzigd 24 April 1871, art. 4, alinea 1 en 2, luidt: Twee of meer gemeenten kunnen zich met onderling goedvinden tot ééne gemeente vereenigen.

Ten opzichte der opperrabbinaten blijven de bestaande ressorten in stand, behoudens de vrijheid der gemeenten van ieder ressort om zich op nieuw, ook voor andere gemeenschappelijke belangen onderling te organiseeren. etc.

Art. 6. van dezelfde Verordening luidt: Iedere gemeente heeft het recht hare huishoudelijke belangen naar goedvinden te regelen, en is ten dien aanzien slechts aan hare reglementen gebonden. Die reglementen mogen echter niets bevatten in strijd met dit reglement.

Art. 56, idem, alinea 1, 2 en 3, verleent der Centrale Comm. de bevoegdheid:

aan de Regeering en de gestelde machten

desgevorderd te dienen van inlichting en raad omtrent alle zaken, het Kerkgenootschap betreffende;

aan de Regeering, mitsgaders aan alle gestelde machten, zoodanige voordrachten te doen, als zij in 't algemeen belang van 't Kerkgenootschap nuttig of noodig oordeelt;

de bevoegdheid, bij de twee vorige zinsneden aan de Centrale Commissie opgedragen, sluit niet uit het recht der gemeenten om hare belangen rechtstreeks bij de Regeering te doen gelden.

Art. 60 idem, alinea 2: Zij (de Centrale Commissie) stelt jaarlijks tijdig de voordrachten en adviezen vast, aan de Regeering in te dienen wegens de op de Staatsbegrooting ten behoeve van het Kerkgenootschap te verleenen bijdragen, met aanwijzing der behoeften, voor welke zij worden aangevraagd.

Art. 77 idem. Geene verandering kan door de Centrale Commissie in dit reglement worden gebracht, dan **nadat de kerkeraden der gemeenten in de hoofdplaatsen van de kiesdistricten er over zijn gehoord**, en bij een besluit, genomen met een meerderheid van drie vierden der aanwezige leden.

Verordening No. 7 van den 6den Juni 1871, art. 13, schrijft voor: De schoolbesturen benoemen, schorsen en ontslaan de onderwijzers en onderwijzeressen, na den Opperrabbijn van het ressort of die hem vervangt, daarover te hebben gehoord.

Verordening No. 28, van 22 Juni 1880, art. 2 bepaalt: De bijdragen in art. 1 bedoeld (de Rijkstoelage

aan de besturen der N. I. G. scholen, per onvermogend schoolgaand kind) kan nimmer overschrijden het 50/100 gedeelte van het aandeel der kerkelijke gemeente in de kosten van het godsdienstonderwijs.

Art. 3. Het minimum der bijdragen aan een godsdienst-school bedraagt, met inachtneming van het bepaalde bij het voorgaande artikel, *f* 50.— in het jaar.

Art. 6. Tot het bekomen der bijdrage wordt gevorderd de inzending jaarlijks vóór 1 Maart, aan de Permanente Commisie, van de rekening en verantwoording van ontvangsten en uitgaven ten behoeve van het godsdienstonderwijs, naar de voorschriften door de Perm. Comm. te geven.

Art. 7. De Permanente Commissie wordt gemachtigd het eventueel saldo, dat, na uitkeering van de volgens vorenstaande bepalingen verleende bijdragen mocht overblijven, aan te wenden tot geheele of gedeeltelijke voorziening in de kosten van het onderwijs in die gemeenten, welke buiten staat mochten zijn, daartoe de noodige middelen zelve beschikbaar te stellen.

Mijne Heeren. Bij nauwkeurige overweging van genoemde artikelen zal u blijken, dat wij, bij het uitspreken der wenschelijkheid tot wijziging of aanvulling, wel degelijk rekening hebben gehouden met den slechten toestand der gemeentefinantiën. Ja, wij gelooven zelfs, dat het volgen van den door ons aan te wijzen weg zal leiden tot een verbeterd finantieel standpunt in de eerste plaats, omdat de onderwijzer dan moreel een veel hooger standpunt zal innemen, zijn prestige veel hooger zal moeten houden, en tweedens, omdat dan de uitvoerende macht, de Wet dan wat meer

naar haar geest zal uitvoeren, en waar noodig, aanvullen. Want ons prestige, op eenige gunstige uitzonderingen na, is nog niet verbeterd.

Ik wil, om dit te bewijzen, eens een paar staaltjes aanvoeren. Dan kan men tegelijkertijd zien, hoe men ons onze finantiëele onmacht laat voelen en daardoor klein houdt.

Geruimen tijd geleden moest een aankomend onderwijzer gedurende ruim een half jaar, tijdens eene bestaande vacature, onderwijs geven aan eene godsdienstschool met meer dan 110 kinderen, die gezamentlijk ter school kwamen. De Parnas der gemeente woonde ongeveer een uur van die school verwijderd. De aankomende jongeling, die met zich liet solien, als ware hij een stuk speelgoed, nam zijne taak zeer ernstig op, trotsch als hij was, geheel alleen verantwoordelijk te zijn. Om den Parnas een pleizier te doen, kwam hij bovendien eenen namiddag per week naar eene in de nabijheid van 's Heeren Voorzitters woning gelegen openbare school, om diens kinderen en nog eenige anderen godsdienstonderwijs te geven, alles tot genoegen en tot gemak van het administratief hoofd der gemeente.

Toen nu de nieuwe titularis zijne betrekking aanvaardde, werd de jongeling natuurlijk loffelijk ontslagen. Hij werd vergast met een bedankingspreek des Voorzitters, die begon met אז ישיר en als ik mij niet vergis, eindigde met ישתבח. Bovendien, alsof 't niet reeds genoeg was, ontving hij als blijk van bizondere erkentelijkheid, het salaris, dat eventueel een onderwijzer zou genoten hebben?... Neen, zoo dom waren de vroede vaderen niet. Zij begiftigden hem met eene som, groot *f* 10, zeggen tien Nederlandsche guldens oftewel een gouden tientje. Wanneer het eergevoel van den armen jongen, die dat geld wat goed kon gebruiken, toen reeds zoo goed ontwikkeld ware geweest, als ik weet, dat het thans is, dan had hij 't geldstuk den edelachtbaren Raad voor de voeten geworpen.

In diezelfde gemeente had onlangs eene begrafenis plaats.

De begraafplaats is ongeveer een uur van de kom der gemeente verwijderd. Men ging per rijtuig er heen. Een vreemdeling, mede tegenwoordig, bemerkte, dat men den Leeraar had laten loopen. Verontwaardigd vroeg hij naar de oorzaak. „Jou, mur binnen niet goet befreind, mein Fraa ond de Rebbe zijn Fraa hobben roezje gehad, ond noe het de Rebbe mezzen laafen." Wat ik u vertel is historisch. De Rebbe is een zeer bemind man in zijne gemeente en de menschen daar zijn van de nieuwe richting, alias, halve פושעים De vreemdeling bewerkte, dat de Rebbe niet nogmaals den terugweg aach het mezzen laafen. Nu vraag ik u, wat kan de onderwijzer voelen voor het verhevene van zijne taak, voor het edele zijner roeping, waar hij zich tot behoud van zijn leven en dat van vrouw en kinderen voor eenige zilverlingen moet verkoopen of zijn karakter verloochenen.

Maar ik zou heden ten tweeden male afdwalen, wilde ik de finantiëele positie van den onderwijzer in zijn vollen omvang bespreken. Die taak zou zich heden een ander lid van het Dag. Bestuur hebben gesteld, indien de vragenlijsten, u onlangs gezonden, niet voor 't meerendeel onbeantwoord waren gebleven. Wij zullen ons dus heden beperken tot de beantwoording der meermalen geuite tegenwerping, straks genoemd.

Wanneer eene Joodsche gemeente noodlijdend is, dan wordt er veel geklaagd, maar er worden geene handen uit de mouwen gestoken. De klank van het gevreesde autonomie der gemeenten, zie art. 6 Verordening No. 1, herinnert aan die vele goden en godjes, die zichzelve adoreeren en verlamt elk optreden. Dat baas blijven in eigen huis, die ongelukkige en mislukte grondgedachte van onze kerkgenootschappelijke wetgeving, zal ons ten verderve voeren. Zoovele steden, zoovele dorpen, zoovele gehuchten, zoovele vlekken .... zoovele kerkelijke gemeenten zijn er ook. En jaar in, jaar uit, erkent de Centrale Commissie weer zoo'n

gemeente van den 1145sten rang en dan acht men zich gelukkig, dat Nederland weer eene Joodsche gemeente rijker is geworden. Dat ons zielental zich uitbreidt, vervult mij met oprechte blijdschap, maar waarom geen einde gemaakt aan dat gemeentetjespelen: d. w. z. in de meeste gevallen: leven van de openbare liefdadigheid. Waarom niet toegepast art. 50, Verord. 1, waardoor verschillende dicht bij elkaar liggende gemeenten zich kunnen vereenigen. Dan kan men ook een goed bezoldigd onderwijzer aanstellen, wel met moeilijke functie, maar toch met loonenden arbeid. Waarom treft de Centrale Commissie, in overleg met de hoofdplaatsen der Ressorten niet den maatregel, dat alle gemeenten, die den onderwijzer niet met een salaris, varieerende tusschen *f* 700 en *f* 1000, kunnen bezoldigen, niet worden erkend?

Waarom maken die gemeenten geen gebruik van het hun bij hetzelfde art. 50 vergunde recht, om, behalve voor opperrabbinale belangen zich ook voor andere gemeenschappelijke belangen onderling te organiseeren, in dier voege, dat verschillende gemeenten, die uit gebrek aan middelen, elk eenen **totaal onbevoegde** hunne godsdienstbelangen toevertrouwen, zich vereenigen en éénen bevoegde aanstellen, die volgens een onderling vast te stellen rooster van dagen, afwisselend in éene dier gemeenten vertoeft, ten einde al die gemeenten voor totalen ondergang te behoeden? Waarom worden van uit den kring onzer autoriteiten geen stappen in die richting gedaan ten voordeele ook van Magidiem en onderwijzers? Ik geef heden slechts punten ter overweging; de uitwerking dezer punten worde elders voorbereid. Ik verklaar mij bereid, elk onderdeel in afzonderlijke behandeling te nemen. De tijd dringt, ik moet kort zijn.

Waarom stelt de Centrale Commissie in een uitvoerige memorie niet in het licht, dat de Rijksbijdrage onvoldoende is voor de veranderde omstandigheden en het uitgebreider zielental en waarom, indien dit lichaam daartoe geen termen vindt, treden de gemeenten zelve niet op voor hunne stof-

felijke belangen, krachtens hare bevoegdheid uitgedrukt in art 56, 3e alinea van dezelfde Verordening? Wanneer wij zien, dat de bijdragen aan de gemeenten, $^{50}/_{100}$ gedeelte van haar aandeel in de kosten van het godsdienstonderwijs niet mag overschrijden, maar dat het minimum niet minder dan *f* 50.— mag bedragen, dan begrijpt ieder kind, dat de meeste kleinere gemeenten in 't geheel niet tot hun recht komen. Uit den Staat van de in 1895 verstrekte toelagen aan de Ned. Isr. godsdienst-armenscholen blijkt, dat van de 100 gemeenten ontvangen: 33, zegge 33 gemeenten, ieder f 25 en daaronder zijn d r i e zegge 3, die nog een bijslag van f 25 ontvingen en ééne gemeente, die f 37,5 ontvangt, terwijl de meeste der overige gemeenten f 50, sommigen iets meer, zeer enkelen een groote bijdrage ontvangen.

Volledigheidshalve is deze Staat hier in zijn geheel ingevoegd.

Uit dit verslag blijkt, dat door de Permanente Commissie werd toegekend aan:

33	scholen	met	126	leerlingen	*f* 825.
23	„	„	185	„	„ 1150.
32	„	„	844	„	„ 4220.
1	school te Amsterdam	„	2078	„	„ 2100.
1	„ „ 's Gravenhage	„	360	„	„ 600.
1	„ „ Rotterdam	„	406	„	„ 525.
1	„ „ Groningen	„	159	„	„ 515.
7	scholen	„	226	„	„ 882,50.
3	„ met een bijslag van				„ 60.
zoodat er beschikbaar blijft					„ 579,26.
					f 11456.76.

Waarlijk dit minimum van f 50 en dat maximum van $^{50}/_{100}$ der totale uitgaven voor 't godsdienstonderwijs verhouden, zich als een regendroppel tot eenen halfvollen regenbak. Waarom niet spijkers met koppen geslagen en gezegd: Hoofdzaak is, dat de gemeenten eenen goeden Leeraar hebben. Welnu, het geld, dat wij uitkeeren voor het godsdienstonderwijs,

wordt naar eenen later vast te stellen maatstaf verdeeld, tusschen godsdienstonderwijzer en de leermiddelen. Dat is een beginsel. En dan richte men zich tot de Regeering en vrage subsidie voor de godsdienstleeraren der gemeenten. Indien dit niet helpt, dan vereenige men zich met de hoogere, kerkelijke Colleges van andere gezindten; kieze afgevaardigden voor de Staten-Generaal, die in onzen geest willen werken. Men zegge niet, dat ik ondoordacht of zeer subjectief spreek; want hooggeplaatste niet-Israëlieten gaven ons door tusschenkomst van verschillende Bondsleden den raad: men trachte te verkrijgen Pensioen voor weduwen en weezen van Rijkswege en Subsidiën voor onderwijzerstractementen. Als ik mij niet vergis, worden deze, Subsidie zoowel als Pensioen, reeds verstrekt aan Opperrabbijnen. Is men eens zoover gekomen, dan kan men, rekening houdende met 'tgeen ik vroeger opmerkte, omtrent erkenning van gemeenten, het minimumsalaris voor elke gemeente vaststellen, met een flinke subsidie vanwege de Centrale Commissie; dan zal art. 7 der Verordening No. 28, die van een saldo spreekt, ter geheele of gedeeltelijke voorziening in de kosten van het onderwijs voor die gemeenten, welke buiten machte zijn, daartoe de noodige middelen beschikbaar te stellen, geene doode letter meer blijven; dan zal wel degelijk geeischt kunnen worden, volledig bevoegden in de school, in de gemeente. Dan zal 't niet meer gebeuren, dat eene gemeente, eene flinke school gesticht hebbende, ter dekking der kosten het reeds lang genoten salaris des onderwijzers bekrimpt; dan zal het niet meer gebeuren, dat een onderwijzer bij uiterste wilsbeschikking zijne kinderen tot in het vierde geslacht verbiedt, als onderwijzer of leeraar eener gemeente op te treden; maar hij zal het oogenblik zegenen, dat zij, op bescheiden, doch voldoende wijze gewaarborgd tegen alles, wat den onderwijzer ongeschikt maakt als opvoeder en leidsman, de school binnentreden, het leeraarsambt aanvaarden.

Nog op andere wijze kan, bij het streven naar volledig bevoegden, de financieele moeilijkheid ondervangen worden. Wij willen veronderstellen, dat er vijftien duizend welwillenden in den lande zijn, die bereid worden bevonden, gedurende 10 achtereenvolgende jaren gemiddeld ieder *f* 10 te storten, in wekelijksche, maandelijksche, halfjaarlijksche of jaarlijksche termijnen, te voldoen aan eene over het geheele land verspreide vereeniging, tot aanvulling der kosten van het onderwijs; om te redden het eenige, wat behouden moet blijven, zal het Jodendom blijven bestaan: de kennis der Touroh. Ja, ik hoor u al, gij pessimisten, die mij verwonderd, vragend aankijkt, alsof gij wilt zeggen: „Iets dergelijks hebt ge al twee jaren geleden betoogd omtrent ons Pensioenfonds. En hoever is dat nu gevorderd?" Maar heb ik u dan niet vooruit gewaarschuwd, dat in de eerste plaats wij allen moeten werken en dat daarbij eene algemeene beweging moet in 't leven worden geroepen? En nu vraag ik u in gemoede: Was de stem van het Bestuur van het Pensioenfonds met eenige gunstige uitzonderingen niet als die eens roependen in de woestijn? Heeft men zich niet met alle mogelijke uitvluchten en mooie praatjes van ons afgemaakt en doet men dat nog niet? En toch zijn wij niet geheel ongelukkig geweest, dank het persoonlijk streven van menig onzer, van menigen vriend, dien wij hedenmorgen hulde brachten. Tracht dus eerst met vollen ernst, gij allen, mannen, vrouwen en kinderen onder het Nederl. Israël ons plan ten uitvoer te brengen en ik houd mij overtuigd, dat wij het Nederl. Israël, dat in verval is, kunnen redden. Weet, dat de financieele toestand van den Isr. godsdienstonderwijzer zoo bedroevend slecht is, dat hij, met zijne verdiensten als zoodanig, niet in staat is de gewone uitgaven, veel minder de uitgaven van den, volgens de spijs- en ceremonieele wetten levenden, Jood te bekostigen. Weet, dat de concurrentie

onder de godsdienstonderwijzers zoo sterk is, en dit openbaart zich het meest in Amsterdam, waar de helft dër Nederl. godsdienstonderwijzers woont, dat zij alle mogelijke en onmogelijke beroepen en bedrijven, niet het minst verband houdende met het onderwijs, moeten uitoefenen, om niet van honger om te komen, en dat bovendien met de onderwijzers geleefd wordt op eene wijze, die het daglicht werkelijk niet kan verdragen. Ik wil hierover nu niet verder uitweiden, want ik zou persoonlijk worden. Voeg hierbij, dat het privaatonderwijs, vroeger eene voorname bron van inkomsten, door de woedende concurrentie tusschen theologen en onderwijzers, tusschen leeraren en leerlingen, vooral eerstbeginnende- of onbevoegde leerlingen, slechts voor zeer enkelen nog eenig beduidend voordeel afwerpt, terwijl een heirleger van knappe onderwijzers, zich niet kunnende verlagen tot eene concurrentie met kinderen en helaas ook grooteren, die voor een vijf of zes stuivers les geven, den heelen dag door de straten loopt, roepende מאין לי בשר en gij kunt u een voorstelling maken van de vreeselijke gevolgen, die dergelijke toestanden in het leven roepen. Uit een en ander zal u duidelijk zijn geworden, dat ook het ontbreken van elke wettelijke regeling betreffende den finantieelen toestand des onderwijzers zijn positie in haar geheel zwaar treft en mag ik dan thans uwe instemming verwachten met

STELLING II.

Wegens onvoldoende voorbereiding, leemten in de wetten van het Kerkgenootschap en het niet stipt naleven der bestaande Verordeningen, kan de godsdienstonderwijzer in de meeste gevallen die voorname plaats niet innemen.

* *
*

טובים השנים מן־האחד אשר יש־להם שכר טוב בעמלם.

„Twee zijn beter dan één; zij toch hebben eene goede belooning voor hun arbeid."

„Want wanneer zij vallen, dan kan de ééne den ander oprichten; en wee den ééne, die valt, zonder dat er één tweede is, om hem op te richten."

„Ook waar twee samenwerken, zal bezieling ontstaan, waar één alleen niet warm kan worden."

„En wanneer ook één iemand kan overweldigen, dan znllen twee zeker tegen hem bestaan en een drievoudige snoer wordt zeker niet licht verbroken." Prediker IV, v. 9,10, 11,12,

Geachte Vergadering. Het orthodoxe Jodendom in Nederland is in den laatsten tijd ontwaakt tot nieuw, bezielend leven. Dit is het gevolg van de erkenning der woorden van den Prediker, zooeven aangehaald, op zeldzame wijze hun pendant vindende in de lijfspreuk van elken oprechten Nederlandschen burger. „Eendracht maakt macht." En niet angstvallig vraagt hij, die deze wedergeboorte toejuicht, zich af: begeef ik mij nu ook buiten het alledaagsch kringetje,—door de gewoonte mij afgebakend,—indien ik mij bij eene vereeniging aansluit, die, ofschoon ook in mijne richting werkende, andere belangen voorstaat, dan die in onmiddellijk verband staan met mijn bedrijf, beroep of waardigheid en haar doel tot het mijne maak?

Neen, Goddank, die akelige kastengeest, zij wijkt. Met helderen blik schouwt men rond en waar de belangen van het geheel hulp vragen, daar wordt de steunende, dikwijls reddende hand geboden.

Zoo ziet men in de laatste jaren vereenigingen ontstaan, die elk voor zich een deel van het trotsche Joodsche heiligdom schragen en versterken en gezamenlijk in schoone, harmonische samenwerking binnen niet te langen tijd krachtig genoeg zullen zijn ontwikkeld, om vast aaneenge-

sloten en trouw elkaar de handen reikend een onverbreek. baar bolwerk te vormen, dat het gebouw des Jodendoms tegen alle ruwe aanvallen beschermt. Deze vereenigingen vragen niet naar stand of rang, naar rijkdom of geleerdheid, zij vragen gevoel, liefde. bezieling voor de waarheden eens op Sinai verkondigd, niet in naam of woord, naar in daad en handeling.

Deze vereenigingen zien in „Achawah" een Bond. die waardeering en waar noodig onbaatzuchtige steun verdient. In de godsdienstschool wordt samengeknoopt de drievoudige snocr: van geestelijkheid, administratieve autoriteiten en onderwijzers, die zacht doch vast de Joodsche hope der toekomst omstrengelt, en haar leidt op dien zoo lang verlaten weg van gevoel, liefde, bezieling, voerende naar het gebouw des Jodendoms.

En wij, onderwijzers, niet waar? Wij willen niet teleurstellen de goede en blijde verwachtingen, die men van ons koestert.

Wij trekken op ten strijde!

Maar ziet, wij zijn **zwak** en **onmondig**; zwak om zelfbewust op te treden, wegens de maatschappelijke ongunstige positie waarin wij verkeeren, en wij richten ons tot U Leden tot den hoogere kerkelijke colleges en vragen bescheidenlijk: Wilt inzien en erkennen, dat in zoo menig opzicht onze toestand te wenschen overlaat. Wilt met ons samenwerken om door ernstig en verstandig overleg, waarbij elke naijver is uitgesloten, elke hinderende afstand in rang wordt ter zijde gesteld, een gunstiger toestand in 't leven te roepen. Onmondig zijn wij om invloed te oefenen op regelingen, die met ons ambt in het nauwste verband staan. En wij richten ons tot onze achtbare geestelijkheid, tot U die zoo grooten invloed hebt op — en zoo nauw betrokken zijt bij het godsdienstonderwijs onzer kinderen en bij den zedelijken en godsdienstigen vooruitgang onzer gemeenten en vragen bescheidelijk zou ook hier de toepas-

selijke het: „twee is beter dan één en een drievoudige snoer wordt zekerlijk niet lichtelijk verbroken niet mogen leiden tot samenwerking en onderling overleg tusschen den drie elementen. die ieder op hunne wijze naar hun beste weten oprecht en met liefde naar één zelfde doel streven? Zouden niet door inniger samenwerking tusschen geestelijkheid, administatieve autoriteiten en onderwijzers een onderzoek kunnen plaats hebben naar al datgene wat het godsdienstonderwijs meer tot zijn recht kan laten komen?

Vreest niet, dat wij door deze vraag te stellen iets te kort willen doen aan den eerbied verschuldigd aan hen, wien wij volgens het Joodsche standpunt, waarop wij ons stellen, eerbied verschuldigd zijn. Wij willen slechts onze ervaring aan de uwe toetsen, onze kennis met de uwe verrijken, ons inzicht aan 't uwe onderwerpen. Wellicht wordt daaruit iets goeds geboren. En mocht het zijn, dat alles wat wij in 't waarachtig belang van het godsdienstonderwijs en den gonsdienstonderwijzer aan uw gerijpt oordeel willen onderwerpen, verwerpelijk zal worden bevonden, de gedachtenwisseling alleen reeds zal haar goede vruchten dragen, ons wellicht leiden op wegen, ongekend, ja, niet vermoed. De overtuiging nu, dat samenwerking tusschen verschillende krachten, die éénzelfde doel beoogen, bij ondervinding, hoogst nuttig gebleken is, gaf ons onze derde stelling in de pen:

Het onderwijs en de onderwijzer zullen tot hun recht komen, indien door samenwerking van geestelijkheid, wetgevende macht, kerk- en schoolbesturen en onderwijzers noodzakelijke wijzigingen of aanvullingen zullen zijn ingevoerd.

Vraagt men ons op welke bassis, kort uitgedrukt wij ons stelsel van verbetering zouden willen oprichten, dan antwoorden wij ook kort duidelijk: op de bassis: 1) vol-

ledige bevoegdheid om als Leeraar eener gemeente op te treden.

2) Volledige bevoegdheid om als onderwijzer of hoofd eener school te fungeeren.

Wij leden van het Dag. Best. achten ons nog geroepen, noch bevoegd, om het gezag onze meening op te dwingen om in de kleinste bizonderheden eene regeling, zooals wij die wenschen in een concept-ontwerp te belichamen. Toch veroorloof ik mij, ter vermijding eener verkeerde opvatting mijne bescheidenlijk wenschen nader te formuleeren; bij voorbaat toegevende, dat gegronde tegenwerpingen mij er toe zou kunnen bewegen menige wijziging over te nemen.

1. De godsdienstonderwijzers worden in 2 rangen onderscheiden en wel in

a) Leeraar.

b) Onderwijzer.

2. Hij die als godsdienstonderwijzer verlangt geëxamineerd te worden, is verplicht over te leggen het bewijs van gunstig afgelegd eindexamen aan onderwijzersafdeeling, Seminarium, Hoogere Bnrgerschool of Gymnasium of de acte als onderwijzer of het toelatingsbewijs tot de universitaire studie. Alle tot dusver bestaan hebbende maatschappelijke examens voor de algemeene Comm. van Examinat. vervallen.

3. Om als **Leeraar** te worden toegelaten wordt verder vereisch; de kennis der vroegere 2 rangen van bevoegheid (laagste, middelste en hoogste rang) voor zoover deze geen wijziging ondergaan of vervallen door de hierna te noemen eischen.

a. Bedrevenheid in משניות voor zoover tegenwoordig van toepassing.

b. Vaardigheid in het lezen van דרש werken, het vervaardigen en voordragen eener predikatie naar eigen keuze en het houden van een voordracht (het zij een gewone חברה-voordracht of wel dezulke die in betrekking staat

tot een familiefeest of treurige omstandigheden).

c. Kennis van חזנות, Synagogale poëzie en zang.

d. Vaardigheid in het lezen van שלחן ערוך en 't kennen der dagelijksch voorkomende wetten betreffende כשרות, נידה, דיני ומנהגי בית הכנסת, אבילות en דיני שבת וי״ט uit een daarvoor samen te stellen handboek.

e. Eenige kennis van 't boekhouden.

f. Kennis der litteratuur in betrekking tot aanval en verdediging van het Jodendom.

4. Deze acte geeft bevoegdheid om als Leeraar eener gemeente, en als hoofd of onderwijzer eener school op te treden.

5. Niemand wordt toegelaten als Leeraar eener bepaalde gemeente, die utet bovendien het bewijs, genoemd in art. 17 vau Verordening Ns. 15, regelende de toelating van Mohelim, heeft ingezonden, en door den betrokken opperrabbijn is toegelaten als Sjochet, wanneer de gemeente behoefte heeft aan dergelijke funcitionarissen of de mogelijkheid aanwezih is, dat die behoefte zal ontstaan.

6. Om als onderwijzer te worden toegelaten, wordt, behalve een der bovengenoemde bewijzen van voldoende maatschappelijke ontwikkeling vereischt.

Kennis van alle vakken, thans uitmakende de gezamentlijke eischen voor den laagsten, middelsten en hoogsten rang,

7. De acte van Leeraar geeft de bevoegdheid om benoemd te worden als Leeraar eener gemeente naar de opvatting in stelling omschreven, en aan het hoofd te staan van een Israël. godsdienstschool.

De acte van onderwijzer geeft uitsluitend de bevoegdheid om aan 't hoofd eener Isr. godsd. school te staan en om als onderwijzer aan eene school te fungeeren.

8. De acten van bevoegdheid worden niet uitgereikt, zelfs niet na gunstig afgelegd examen, alvorens de candidaten het bewijs hebben geleverd, twee achtereenvolgende jaren

g e r e g e l d met vrucht werkzaam te zijn geweest in de verschillende klasse der lagere godsdienstschool.

9. Bij voldoening aan alle vorenstaande eischen treedt het recht om van de verkregen bevoegdheden gebruik te maken in:

voor den onderwijzer. die niet aan 't hoofd eener school staat na voleindigden 20 jarigen leeftijd.

Dispensatie van dezen maatregel wordt in geen geval toegestaan.

10. De verschillende examens ter verkrijging der bevoegdheden boven omschreven kunnen worden afgelegd.

Voor Leeraar tot 30jarigen leeftijd.

Voor onderwijzer tot 25jarigen leeftijd.

Vervolgens zou ik door de Centrale Commissie tot enz. gaarne de volgende besluiten zien genomen:

De Centr. Comm., overwegende dat een ruimere subsidie van Regeeringswege in overeenstemming met de stijgende behoeften van het godsdienstonderwijs, onontheerlijk is;

Overwegende dat de meeste der subsidiën, door de Perm. Com. aan de gemeenten verstrekt, in hoegenaamd geene verhouding staan tot hare behoeften en dus aan de bedoeling van art. 2 van Verordening No. 28, niet in behoorlijke mate wordt voldaan overwegende, dat de subsidie v a n h e t g o d s d i e n s t o n d e r w ij s kan beteekenen s u b s i d i e v o o r d e n g o d s d i e n s t o n d e r w ij z e r besluit al die mratregelen treffen, die er toe kunnen leiden van de Regeering een verhoogd subsidie voor het godsdienstonderwijs te krijgen, tevens dienende ter verhooging van salarissen en verder:

De Centrale Commissie besluit eene Commissie bijeen te roepen bestaande uit een later vast te stellen aantal harer leden en leden van het Bestuur van „Achawah," die met het recht, om andere voor het doel geschikte krachten te assumeeren, voorbereidende maatregelen zal treffen ter verkrijging van afzonderlijke subsidie ten behoeve van

godsdienstonderwijzers en Leeraren der gemeente in fenctiën en ter pensioneering van Regeeringswege van Isr. Leeraren en godsdienstonderwijzers na volbrachren 65 jarigen leeftijd en na hun overlijden van hunne eventueele weduwen en weezen.

De Centrale Commissie besluit tot de oprichting van een Fonds, dat onder haar opperbeheer zal staau onder de voortdurende zorg van alle voorzitters der Kerkeraden, Kerkbesturen en Schoolcommissiën in den lande en hetwelk zal dienen ter tegemoetkoming aan noodlijdende gemeenten bij hun streven om volgens een nieuwe te ontwerpen wet volledig bevoegde personen aan te stellen en waar die mogelijkheid geheel is uitgesloten tot steun van verschillende gemeenten, die vereenigd, genoemd doel zullen willen nastreven.

Ter bereiking van laastgemeld doel zal de Centrale Commissie in overleg met de betrokken Kerk- en Schoolbesturen vaststellen, welke noodlijeende nabijgelegen gemeenten kunnen vereenigd worden, en welke noodlijdende gemeenten ofschoon niet vereenigd kunnende worden, toch onder de leiding van één Leeraar zullen voorzien in de behoefte aan godsdienstonderwijs en al wat daarmede volgens de thans heerschende gebruiken, onafscheidelijk verbonden is.

Overgangsbepaling: Ieder ambtenaar, thans in functie, behoudt niet alleen de rechten hen door de vroegere wet verleend, maar geniet ook de geldelijke voordeelen voortvloeiende uit de nieuwe Verordeningen.

Wij kunnen niet genoeg herhalen, dat dit schema geen aanspraak maakt op volledigheid, noch op nauwkeurigheid, noch op onaantastbaarheid. Evenmin mag ik verklaren, dat het gronddenkbeeld, dat in deze „Wenschen" zijn uiting vindt, niet zou kunnen belichaamd worden in andere plannen, die de vrucht van gemeenschappelijk overleg zoude opleveren. En zelfs of de leden van het Dag. Bestuur zich

met deze „Wenschen' zouden kunnen vereenigen, zal natuurlijk een onderwerp van latere beraadslaging moeten uitmaken. Deze verzekering kan ik geven, dat in hoofdzaak de „Wenschen" van het Dag. Bestuur neergelegd zijn in Conceptje, dat ik de vrijheid nam, op te maken. Bepaald geheel eenstemmig zijn wij b. v. nog niet in den omvang der eischen, die men b. v. aan een Leeraar of onderwijzer moet stellen. Persoonlijk ga ik en misschien nog een enkele van ons nu reeds het verst. Ook mag ik niet verzwijgen, dat wij nog niet tot een bepaald resultaat zijn gekomen over de vraag of het niet met behoud der tegenwoordige wetgeving mogelijk zou zijn te verkrijgen een scherpe grensscheiding tusschen de bevoegdheden van den theoloog en den onderwijzer en eenige zwaardere eischen aan laatstgenoemden. Het zwaarste punt ligt evenwel in deze víér zaken:

1o. dat men door de omstandigheden is gaan scheiden, wat vereenigd had moeten blijven, n.l. de drie rangen;

2o. dat in zeer vele gevallen elke ernstige studie als onderwijzer tevergeefsch is, wegens de voorkeur aan Magidiem en Moré's, als onderwijzers gegeven, zoodat men vraagt waartoe dienen dan de onderwijzersexamens;

3o. dat de eischen der theorie niet in volledige overeenstemming zijn met die der practijk;

4o. dat de zekerheid voor practische vorming ontbreekt;

5o. dat de finantieele positie alles te wenschen laat.

Er zijn er ook onder ons, die meenen, dat alleen verzwaring van eischen als onderwijzer moeten gesteld worden, want de wetten van ons Kerkgenootschap verbinden niet de bevoegdheid van onderwijzer aan die van Voorlezer, Sjochet, Kerkelijk Besnijder, Administrateur etc. Van vele dier betrekkingen maken zij zelfs geen melding. Maar volkomen homogeen zijn wij daarin, dat de genoemde vijf zaken, die het zwaarste punt vormen afdoende regeling

eischen, op welke wijze dan ook persoonlijk wil ik zeer gaarne mede gaan met welke plannen ook, die onze bezwaren ten opzichte der intellectueele, onafhankelijke en finantieele positie van den godsdienstonderwijzer in verband met het godsdienstonderwijs en de toekomst des Jodendoms, opheffen. Toch mag ik niet nalaten mede te deelen, waarom ik de door mij voorgestelde regeling gaarne eens den toets eener onpartijdige critiek zag aangelegd.

Het wil mij voorkomen, dat het behoud der drie gesplitste rangen, de moeielijkheden zal bestendigen, die wij wenschen op te heffen. Zelfs wanneet na drie afgelegde examens eerst de acte van bevoehdheid wordt uitgereikt, zal men toch onder den indruk der tegenwoordige regeling den candidaat het eerste examen geschik achten.

Het wil mij voorkomen, dat na aanneming van mijn voorstel, alle niet ernstig bedoelde studie onschadelijk zal maken. De weleerwaarde en zeergeleerde Heer Rector van het N. I. Seminarium toch antwoordde mij in 't jaar '93 op mijn verzoek om medewerking tot het stellen van hoogere eischen aan den onderwijzer, dat dit niet mogelijk was, zoolang men na het verkrijgen van eenige acte van bevoegdde studie vaarwel zeide, het Seminarium b. v. verliet en zich ging vestigen.

Het wil mij vsorkomen, dat door aanneming van mijn voorstel den aanstaanden onderwijzer gelegenheid gegeven wordt zich behoorlijk rekenschap te geven van de ernst zijner zaak; dat hij, zich bewust wordende van den omvang der capaciteiten van hem gevorderd, kan nagaan of zijn wetenschaijpelijke en practische aanleg van dien aard zijn, dat hij den eens betreden weg tot het einde kwam afleggen niet alleen, maor ook paarna met vrucht kan werkzaam zijn; dat hij zich behoorlijk rekenschap kan geven van zijne godsdienstige gevoelens en dus tot orthodoxe Jodendom zcl worden.

Ook wil het mij voorkomen, dat bij aanneming van mijn

voorstel, het Seminarium niet langer zal dienst doen als een tijdelijk toevlucht of doorgangshuis voor onbehuisden, dat verlaten wordt, zoodra er slechts de geringste wettelijke zekerheid is gegeven, dat men eenige honderde guldens kan meester worden.

Nog wil het mij voorkomen, dat door aanneming van mijn voorstel het prestige van den onderwijzersstand op beduidende wijze zal worden verhoogd en de fiinantieele maatregelen van overheidswege aanmerkelijk zal worden verbeterd. Immers de onderwijzer betreedt dan eerst op manlijken leeftijd het veld zijner werkzaamheid; het getal onderwijzers zal verminderen door 't terug trekken van allen, wien het aan lust of aanleg ontbreekt, wien den langen duur der studie een hinderpaal is.

De vernielende doodende concurentie, die thans op onrustbarende wijze heerscht zal dan slinken; de wet van waag en aanbod zal dan de salarissen niet meer drukken; het privaat-onderwijs zal beter bezoldigd worden en het aantal, van hen, die geheel zonder behoorlijke betrekking blijven zal vad lieverlede verminderen, zeer waarschijnlijk tot nut gereduceerd worden.

En ten slotte wil het mij voorkomen, dat door de gedwongen langdurige studie bij den theoloog reeds sedert onheugelijke tijden aan conditio serie qua non de candidaat gelegengeid zal vinden, zich ook in de profane wetenschappen zoodanig te ontwikkelen, dat hij in staat wordt gesteld zijne bekwaamheden ook op ander gebied van onderwijs productief te maken, waardoor het beoefenen van beroepen, neringen of bedrijven, in niet 't minste verband staande met de roeping van den onderwijzer, ja, soms in strijd daarmede, zal ophouden.

Mocht men opmerken, dat sommige eischen, door mij gesteld aan den Leeraar, geheel afhangen van de physieke gesteldheid van den candidaat, dan zal ik dit niet ontkennen.

Iemand kan een in alle opzichten geschikte Leeraar zijn

en toch wegens gemis aan stem totaal ongeschikt zijn, om als Voorzanger op te treden; iemand kan physiek zoo aangelegd zijn en tot dezulken behoor ik ook, dat hij nooit als Sjochet of Mohel zou kunnen fungeeren. Maar het zij met nadruk gezegd, dat de finantiën der meeste gemeenten niet toelaten, verschillende functionarissen behoorlijk te salarieeren. Door het scheiden nu der functiën in eene gemeente worden de gemeenten noodlijdend, de functonarissen noodlijdend, de vruchten van het onderwijs onbeduidend, de liefde voor onze taak genoofd. En daarom stelde ik eenige eischen, die oijpervlakkig minder gewenscht schijnen. Wat het zwaarst is, moet ook het zwaarst wegen. Bovendien, voor hem, die niet als Leeraar kan optreden, blijft nog de weg uitsluitend naar de school. Is ons die niet voldoende, niemand dwingt ons en wij kunnen een anderen werkkring kiezen. Wanneer de wet duidelijk en onomwonden spreekt, dan is ieder bij voorbaat gewaarschuwd.

En hiermede, mijne Heeren, zoude mijne taak geeindgd zijn, als het Dag. Bestuur in werkelijkheid niet minder optimistisch ware, dan waarvoor men het, na al het gehoorde, waarschijnlijk houdt. Al heb ik u nu met het einddoel van het streven van den Bond bekend gemaakt en nogmaals meer in bijzonderheden de inhoud en strekking van het denkbeeld, neergelegd in art. 2 van onze Statuten, trachten duidelijk te maken, toch vergeten wij niet, dat het nog lang kan duren, voordat allen van wie wij samenwerking vragen en behoeven, overtuigd zijn van het doelmatige en onbaatzuchtige van ons optreden. De grootste vijand van den vooruitgang is de gewoonte. En, nietwaar, wij zijn zoo gewend aan onze toestanden, gebruiken en wetten van het Kerkgenootschap. Daar komt als uit de lucht gevallen een voorstel tot reorganisatie. Wat zullen wij ons er warm over maken! Zullen wij ons er niet door in ongelegenheid brengen?

Wel, mijne Heeren, ik wil hierover nu liever niet twisten. Wij vragen u dan geen beslissende uitspraak. We kunnen er nog wel eens over schrijven en over praten. Maar iets zouden wij u toch willen verzoeken. Wij vragen u verlof om in den geest van het gesprokene stappen te mogen doen, die kunnen leiden tot verbetering der intellectueele, onafhankelijke en finantieele positie van den godsdienstonderwijzer, in dien zin, dat wij aan de geestelijkheid en de wetgevende macht onze wenschen, die dan ook de uwe zijn, kenbaat maken en met hen in overleg treden, of en zoo ja, op welke wijze aan onze wenschen kan worden tegemoet gekomen. Vinden wij dan gunstig gehoor, dan zijn wij gemachtigd, op de wijze door ons omschreven, te trachten onze positie te verbeteren.

En moeten de verbeteringen naar aller berekening nog wel wat op zich laten wachten, dan zouden wij gaarne in afwachting in deze wettellijke regeling bij eventueele vacatures pogingen in 't werk willen stellen, dat gelet worde niet alleen op theoretische ontwikkeling maar ook op praktische ervartng.

Indien deze vergaderine haar goedkeurend zegel hecht aan dit „streven", welke indien gewenscht, straks in een moiie zal worden belichaamd, dan zal voor het Dag. Bestuur een jaar van werkzaamheid aanbreken, dat in belangrijkheid de vorige overtreft.

De beteekenis van de aanneming dezer motie zal ook daarom groot zijn, omdat wij daardoor het bewijs zullen hebben geleverd van zelfkennis en zelfverlochingen en dienst van onze heilige roeping.

Zelfkennis omdat wij met opoffering van persoonlijke gevoeligheid hebben blootgelegd, dat wij voelen wat ons ontbreekt; ik zeg ons en bedoel daarmede ons allen van den hoogsten tot den laagsten rang.

Van Zelfverloochening, omdat wij niet aarzelden de stralenkrans, die ons sierde, van het hoofd te rukken

en duidelijk te ontvouwen, welke aanvulling onze ontwikkeling behoeft. Maar na de aanneming dezer motie zal ook niemand ons meer een blaam mogen opwerpen. Want dan hebben wij den eersten stap gedaan en wij wachten af, in hoeverre anderen ons de behulpzame hand zullen bieden, ons zullen steunen en schragen op den weg, die leiden kan tot werkelijke verbetering en verheffing van de positie van het onderwijs en van de onderwijzers.

En mocht al ons pogen vergeefsch, al onze moeite ijdel werk zijn, welnu, moge dan ook geen blaam de onderwijzers meer treffen, alsof zij het zijn, die het Nederlandsch Jodendom ten val leiden, door de onverschilligheid voor de taak hun opgelegd.

En, mijneheeren, zoolang wij zelfachting en een gepast gevoel van eigenwaarde bezitten en dienstbaar weten te maken aan het doel, dat wij nastreven, behoeven wij niet geheel te vertwijfelen.

Ook voor ons zal een nieuwe dageraad reizen. Op eenige lichtpunten kunnen wij reeds wijzen. Verschillende malen mochten wij met goeden uitslag als pleitbezorgers optreden voor collega's, die mdt ongemotiveerd ontslag bedreigd werden. Ten vorigen jare werd op ons initiatief een krachtige beweging in 't leven geroepen tegen een voorgenomen salarisverlaging der onderwijzers aan eenige Amsterdamsche scholen. Door de hooggewaardeerde medewerking van eenige invloedrijke mannen en vereenigingen werd het gevaar bezworen. Dit jaar zal, naar men mag verwachten, worden tegemoetgekomen aan zeer ernstige bezwaren tegen bestaande salarisregelingen in de hoofdsiad.

Vooral zien wij een lichtpunt in de houding van sommige invloedrijke vrienden. Vroeger lijdelijk, betreden zij thans den weg der actie. Reeds heeft de Voorzitter eener Commissie van beheer van zekere school te Amsterdam geweigerd langer zitting te blijven nemen, omdat hij onvoldoende steun vond bij zijn streven naar de verheffing

der positie des onderwijzers. Dat teekent, ofschoen wij hopen in ons belang, dat ongenoemde heer zich opnieuw voor het lidmaatschap zal laten vinden Dezelfde heeft in de jongste vergadering der Centrale Commissie, het batige saldo willen besteden ter tegemoetkoming van slecht bezoldigde onderwijzers. Dit werd afgewezen, maar in de onderwijzerswereld zal deze aanvrage opgeteekend worden met gulden letteren, als het begin van een nieuwen dageraad, als het begin van een nieuwen weg, waarop wij met ijver en bezieling moeten voortschrijden.

Dat de onderwijzerswereld tot een geheel nieuw leven is ontwaakt door de behandeling van paedogogische en wetenschappelijke vraagstukken, door onze vergaderingen, tijdschriften en cursussen, wie kan het ontkennen? Dat het publiek door voortdurende propaganda en openbaarheid met ons willen en streven bekend wordt gemaakt, wien is dit niet bekend? En zoo is dan niet alle hoop op eene schoone toekomst vervlogen. En daarom gevoelde het D. B. behoefte, heden tot U te spreken over het streven van den Bond. Het wilde U spreken van teleurstellingen en fouten, van ware voldoening en stille hoop, van goede wil en werkzaamheid, van onderlingen steun, van fierheid en bescheidenheid in optreden.

Ziet, er woedde eeus een hevigen brand. Vol angst kwam het geheele dorp aangeloopen en verdiepte zich in de vraag hoe hij toch was ontstaan? Waar hij toch wel was begonnen? Of de wind gunstig of ongunstig was voor de bedreigde, omliggende perceelen. En intusschen stak niemand een hand tot redding uit. Het geheele dorp hadde wellicht spoedig in lichte laaie gestaan, indien niet eenige mannen het bluchmatriaal hadden te voorschijn gehaald en den brand bedwongen.

De brand is het bedreigde godsdienstonderwijs „Achawah" aanschouwt dien brand. Maar de algemeene vergadering, van heden dient om het bluschmatriaal te voorschijn te halen.

Zal ons streven met geleidelijke of geforceerde marschen worden bevorderd?

Luistert! Een pompoen slingerde zibh om een honderdjarigen eik en bereikte weldra diens kruin. Hoe oud zijt gij, vroeg eerstgenoemde den reus der boomen? Honderd jaar, luidde het antwoord. En dan pas zoo groot? klonk de spottende vraag. Zie mij aan, ik ben nauwelijks één jaar in wezen en reeds bereikte ik uwe kruin. O, sprak de eik rustig, Dat verwondert mij niet. Ieder jaar slingert zich een pompoen om mijn sterken stam en bereikt mijn kruin; maar dan zijn zijne krachten ook uitgeput en levenloos valt hij weldra ter aarde, terwijl ik nog meenige eeuw hoop te trotseeren.

Het zal mij verheugen, mijne Heeren, wanneer gij straks uwe instemming zult willen betuigen met onze voornemens uit erkenning, dat wij langzaam als de eik, met overleg en bedaardheid de middelen hebben overwogen tot verbetering, den weg hebben afgebakend tot samenwerking.

Was het noodig, heden eigen tekertkomingen bloot te leggen? Collega's. Jarenlang prees ieder zekere voorname gravin om haar onovertroffen schoonheid. Toen eindelijk de tand des tijds begon te knagen aan de fraaie lijnen van haar gelaat, durtde geen harer bewonderaars doen blijken. Op zekeren morgen zich beschouwende in den kostbaren spiegel van haar toilettafel, geeft deze tot haar groote ontsteltenis een gerimpeld gelaat te aanschouwon. Er niet aan denkende, dat de jaren ook op haar schoonheid van nadeeligen invloed zijn, werpt zij den ontrouwen en onwaren spiegel tegen den grond, dat hij in duizend stukken vliegt. Een andere spiegel neemt weldra de plaats in van zijn voorganger. Spoedig wordt ook hij afgedankt wegens zijn waarheidsliefde. Nog tientallen zijner broeders volgen hem in 't rijk der ongenade. De gravin komt tot de slotsom, dat men tegenwoordig zulke slechte spiegels fabriceert.

Collega's. Als de dauw des hemels ons verkwikken zal,

moet ons hart zijn een oase, geen woestijn. Wanneer ons schoonste sieraad, kennis en ontwikkeling, zich niet rimpelen zal of verdwijnen, dan werpen wij den spiegel, die ons een blik doet slaan in ons zelve, niet verre van ons.

Is het voldoende gebleken, dat de bevordering onzer belangen door vereeniging wordt nagrstreefd; dat door onze Vereeniging, daarop gebaseerd, dat door het dienstbaar maken van onze werkkracht, onze kennis, onze relaties aan anderer belangen, en die van anderen aan de onze, beider belangen worden gebaat?

Vrienden! Kort na de Schepping prijkte in den bloemenhof een roos in volle pracht. Een huisjesslak, aan haar voet gelegen, ziet tot haar op en zegt: „Waarom ontplooit gij uwe bladeren en deelt van uw geur aan anderen mede? Doe als ik en keer in uzelve. Wat gaat u de wereld aan? Denk en handel als ik. De wereld, waarvoo i k zorg, ben i k. Ik draag mijn huis met mij mee. Daar kruip ik in, zoodra iemand mij nadert."

„En ik," antwoordde de roos, „gevoel mij niet gelukkig, voordat ik anderen, van hetgeen ik bezit, kan mededeelen, voordat ik met mijn gaven anderen kan troosten of verblijden. Den arme strek ik tot levensonderhoud, wanneer hij mij in zijn bouquet steekt en daarvoor dan een goede prijs maakt; in het haar der maagd sier ik de schoonheid; der gonzende bij ontlok ik dankbare kussen in ruil voor verleende gastvrijheid?"

Dit gesprek had plaats meer dan 5000 jaren geleden.

De roos en de huisjesslak, beiden zijn tot stof vergaan. En er kwamen sedert dien tijd ontelbare rozen en huisjesslakken; de eersten, om het menschdom met hare geuren te verheugen, de laatsten, om getuigenis af te leggen van het onmenschelijk egoise, dat nog op de aarde heerscht.

Het is mij een behoefte des harten te verklaren in de eerste plaats tegenover u, geachte collega's, dat ik mij allen dan heil voorstel van ons vereenigd optreden in deze Bond,

wanneer wij de roos kiezen, de huisjesslak in het stof vertreden. En daar kalm en bezadigd overleg al onze ondernemingen moet voorafgaan, durf ik de hoop koesteren, dat de uitvoerige toelichting, die u heden werd aangeboden op Het streven van den Bond u mege opwekken ieder voor zich, de ervaring van het Dag. Bestuur en de resultaten van mijn persoonlijk onderzoek te toesten aan de ondervinding en eigen omgeving. Wellicht zullen wij dan gezamenlijk den weg vinden tot verbeteringen, die weldoende in zeer uitgebreiden kring, ons zelven ten voordeele, nieuwe wegen zal openen tot zegenrijke werkzaamheid op godsdienstig, zedelijk en wetenschappelijk gebied.

Voorzeker zal dit het geval wezen wanneer wij de onontbeerlijke hulp van onze geestelijke leiders en administratieve auroriteiten daarbij deelachtig mogen worden.

En daarom vindt mijn bescheiden, doch dringend verzoek aan alle kerkelijke colleges van hoogere of lageren rang, om hulp en medewerking, om steun en bijstand in het belang van het godsdienstonderwijs en de godsdienstonderwijzer een welwillend oor.

Maar vooral vindt het treven van den Bons weerklank bij onze oppergeestelijken. Met ons, neen, reeds lang voor ons, hebben zij erkend, dat vele leemten waarlijk dringend voorziening eischen.

Wij leggen bescheinlijk de vrucht onzer overdenkingen aan hunne voeten, vast overtuigd, dat zij, erkennende onze goede bedoelingen, gaarne in ernstige overweging willen nemen, wat ons zoozeer vervuld, wel verzekerd, dat wij ons niet zullen verzetten tegen hun gerijpt oordeel, maar toch doordrongen van de waarheid, dat men, een goede gedachte indien deze aanwezig is, mag aannemen, zonder te vragen of hij, die ze uitspreekt ook een gelijke is in wijsheid en levenservaring.

En voor hen staande spreken wij:

Bij den eerbied, dien wijk, krachtens uw heilig ambt

verschuldigd zijn; bij de dankbaarheid, die wij velen uwer toedragen, voor de zorgen, die gij als onze Leeraars en Opvoeders hebt gewijd aan onze vorming, bij de erkentelijkheid, die wij gevoelen, voor de persoonlijke genegenheid, die gij ons toedraagt, voor de hulp, die gij ons meermalen hebt verleend in moeielijke oogenblikken van ons leven, bezweren wij U: luistert niet naar hem, die henen loopt en bohdschapt: Eldad en Medad profeteeren in het leger. En wanneer zelfs een Josua, de zoon van Nun, de dienaar van Mozes, verontwaardigd uitroept: „Mijn Heer, Mozes, leg hun het zwijgen op," geeft ons dan het groote blijk van vertrouwen, dat wij ons waardig gevoelen te mogen ontvangen en antwoordt: מי יתן כל עם ה' נבאים כי יתן ה' את רוחו עליהם. Deze mannen van „Achawah", zij mogen dwalen in hun s t r e v e n, dit streven verdient erkenning als uiting van oprechte Joodsche geest. Zoo zij het.
